

VII. ULUSLARARASI
TÜRK DİLİ KURULTAYI

II. CİLT

Uluslararası Türk Dili Kurultayı (VII: Ankara: 2012)

VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı: 24-28 Eylül 2012.--
Ankara: Türk Dil Kurumu, 2020.

2 c.; 24 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları; 1345/1, 1345/2)

ISBN 978-975-17-4618-4

1. Toplantılar, Türk Dili

Türk Dil Kurumu Yayınları

VII. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ KURULTAYI

24-28 Eylül 2012

II. CİLT

Ankara, 2020

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları: 1345/2

VII. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ KURULTAYI
24-28 Eylül 2012

*

İnceleyiciler:

Prof. Dr. İbrahim TAŞ
Prof. Dr. Osman MERT

*

Metin denetimi:

TDK - Zehra APİŞ

*

Sayfa ve kapak tasarımı:

TDK - Fayik YANGIR

*

Baskı:

Birinci baskı: Ankara, 2020 Eylül
ISBN: 978-975-17-4618-4

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu
Atatürk Bulvarı No.: 217
06680 Kavaklıdere / ANKARA
Telefon: +90 (312) 457 52 00
Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83
Genel aē: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, eviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Yabancılarla Türkçe Öğretimi Sahasında Öğretici Eğilimleri • 1597

Mustafa ÇETİN

Edebî Metinlerde Dil ve Üslup İncelemeleri ve Edip Cansever'in Dil ve Üslubunda Psikolojik Unsurlar • 1611

Mustafa KARABULUT

Türkçe *Yal* "Dinlenme; İzin; Ücret" ve Çok Anlamlılık • 1631

Mustafa ÖNER

Macaristan'da İstinsah Edilen Sırpça Dinî Eserdeki Türkçe Sözcükler Üzerine Bir Değerlendirme • 1637

Münevver TEKCAN - Abidin KARASU

Dil Bilgisi Öğretiminde Bazı Sorunlar ve Bir Teklif: Dolaylı Tümleç Yerine Yer Yön Tümleci • 1659

Münir ERTEN

Altay Cumhuriyeti'nde Dil Durumu ve Dil Politikası • 1665

Nadejda TIDIKOVA

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Islâh-ı Hurûf Sorunu ve Sorunun Elifba Kitaplarına Yansıması Üzerine Bir Çözümleme • 1671

Namık Kemal ŞAHBAZ

Gürcücedeki Doğu Kökenli Bazı Alıntı Kelimeler Hakkında • 1695

Nanuli KAÇARAVA - Luiza RUKHADZE

Türkiye Türkçesinin ve Kırım-Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Açından Öğretimi Sorunları • 1703

Nariye SEYDAMETOVA

Türkiye Türkçesinde Çokluk Ekinin İşlevlerine Edim Bilimsel Bir Bakış • 1711

Nesrin BAYRAKTAR

“Tat” Sözü Üzerine • 1721

Nevzat ÖZKAN

Yabancılar Türkçe Öğretimi Konusunda Bir İhtiyaç Analizi: Kahire Yunus

Emre Türk Kültür Merkezi Örneği • 1733

Nihal ÇALIŞKAN - Semra BAYRAKTAR

Türkiye Türkçesinin İstem Sözlüğü’ne Doğru: Türkçe Sıfatların İstemi • 1755

Nuh DOĞAN

“Çoñ”, “Çok” ve “Çoy-” Kelimeleri Üzerine • 1769

Nurgül MOLDALİEVA

Eski ve Orta Türkçede Annelik Kavramı Etrafında

Gelişmiş Söz Varlığı • 1777

Nurhan GÜNER

Karışık Dilli Metinler ve Kural Dışı Şekiller • 1793

Nuri YÜCE

Türkçede Karı ve Koca Sözcüklerinin Anlam Alanları • 1803

Nursel ÖZDARENDELİ

Türkiye’de Dil Bilgisi Öğretiminin Tarihsel Gelişimi Açısından “Mutavvel

Sarf-ı Osmanî” • 1841

Oğuz ERGENE - Namık Kemal ŞAHBAZ

Çağdaş Türkçede Modal Yapılarla İfade Edilen

Gerekliklik / İhtimal Anlamı Üzerine • 1853

Oksana SOROKİNA

Pulevski’nin Sözlüklerinden Hareketle XIX. Yüzyıl Makedonya Türkçesinin

Bazı Özellikleri • 1859

Oktay AHMED

Farkındalık Yaratma: “Yerli Ormancılık Terimleri” Çalışması • 1871

Orhan SEVGİ

Edebî Stilin Kalıplaşması ve Kalıplaşma Sürecinde Siyasetin Etkisi: Çağdaş

Kırgızca Temelinde • 1919

Osman ARICAN

Bir Sözlük Denemesi: Futbol Deyimleri Sözlüğü • 1929

Önder SAATÇİ

Cümle Sınıflandırması ve Adlandırmasına
İstem veya Durum Dil Bilgisi Yeni Bir Bakış Getirebilir mi? • 1975
Özen YAYLAGÜL

Bir Nezaket Stratejisi Olarak Sınırlandırıcıların Kullanımı • 1983
Özgür ÖNER

Çankırı Yöresi Ağızlarının Türkiye Türkçesi Ağızları İçerisindeki Yeri ve
Genel Özellikleri • 1989
Özkan AYDOĞDU

Türkiye Türkçesinde Gerçekleşmeyen Olanak Kipi (Konyunktif, Subjonktif) • 2005
Özlem Deniz YILMAZ

Ş. Sami'nin Osmanlı Türkçesinin Söz Varlığındaki Kelimeler Üzerine
Etimolojik Denemeleri • 2017
Paşa YAVUZARSLAN

Tatar Yiyecek İsimlerine Dilsel Bakış Açısı: Kıstıbıy • 2025
R. S. NURMUHAMMETOVA

Tatar Yazarı Nurihan Fattah'ın Romanında İsimlerde Tarih • 2031
Rezeda HAİRETDİNOVA

İki Dilli Samandağlıların Standart Dışı Türkçe Kullanım Özellikleri • 2037
Rıdvan ÖZTÜRK

“Gerek” Kelimesinin Orta Türkçedeki Kullanılışları Üzerine • 2049
Sadettin ÖZÇELİK

Bazı Meyvelere Konya ve Çevresinde Verilen Adların Çeşitliliği Üzerine • 2059
Saim SAKAOĞLU

Kırgız Atasözlerinde Topluluk İsimleri • 2073
Salih Mehmet ARÇIN

Türkmencede “eken”in Dolaylılık İşlevi ve Pragmatik Anlamları • 2091
Sema Aslan DEMİR

Yabancı Dil Olarak Türkçeyi Öğrenen Öğrencilerin İyelik Ekleri, Nesne Hâli
ve Soru Sözcüklerinde Yaptıkları Yanlışlar: İngiltere Örneği • 2103
Sevim İNAL - Dagmar ANGELOVİCOVA

Türkmen ve Türkiye Türkçelerinde Kurt ve Anlamdaş Sözcükleri Üzerine • 2111
Seyitnazar ARNAZAROV

Altay Dillerinde Takı Adlarının Gelişimi • 2127
Shoira USMANOVA

Halaççada Emir Kipi Tipleri • 2133
Sultan TULU

Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarının Eklerinde Değişiklikler • 2141
Suzan CANHASI

Türk-Soğd Kültürel Ortak Yaşamının Bugüne Mirası: Antik Pencakent ve
Türklük Bilimi Araştırmaları • 2149
Süer EKER

“Ten” Sözcüğü Üzerine Etimolojik Bir Değerlendirme • 2171
Süleyman Kaan YALÇIN

Türkçenin Kategorileştirilmesi • 2181
Şerif Ali BOZKAPLAN

Urmiye Ağızlarında Kullanılan Şahıs Ekleri Hakkında • 2187
Talip DOĞAN

Biz Rum Asıllı İkiz Kardeşler Değiliz, Sayın Tietze! İki Gün Adının
Gerçek İç Yüzü • 2203
Uwe BLÄSING

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler:
Belarus Örneği • 2219
Ümit YILDIZ

“Kitab-ı Dede Korkut”ta Bir Soylama Üzerine • 2237
Vahid ZAHİDOĞLU

Tarihî Türk Şahıs Adlarının Biçimlenmesinde Renk İşaretlerinin Anlam
Gelişmesi • 2245
Vasif Musaoğlu ADİLOV

Türkiye Türkçesinden Özbek Türkçesine Aktarma Meseleleri • 2255
Veli Savaş YELOK

“Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı”nın Kültürler Arası Beceri
Kazandırma Açısından Değerlendirmesi • 2275
Volha ARKHİPENKA

Dil İlişkileri Yunancanın İçindeki Türkçe • 2285

Yakup KURT

Türkmen Türkçesindeki “-An” Ekinin Türkiye Türkçesindeki Eş Değerleri • 2297

Yakup SARIKAYA

Asılsız veya İşlek Olmayan Eklerle Yeni Kelimeler Türetilbilir mi? • 2313

Yasemin Özcan GÖNÜLAL

III Numaralı Mühimme Defteri’nde Uyarı ve Tehdit İfadeleri • 2327

Yavuz KARTALLIOĞLU

Kullanımlık Metin Oluşturmada Eş Biçimlilikten (Eş Adlılıktan) ve/veya Çok Anlamlılıktan Yararlanma • 2339

Yusuf TEPELİ - Muhsine BÖREKÇİ

Çağatay Türkçesi Metinlerindeki Atasözleri Varlığı • 2363

Zeki KAYMAZ

26 Eylül’ün Dil Tarihimizdeki Yeri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme • 2397

Zeynep KORKMAZ

Etnik Ağız Özelliklerinin Tespitine Dair Bir Örnek: Konya Taşkent

Çetmi Beldesi Ağızında Şimdiki Zaman Ekleri • 2409

Zeynep Şimşek UMAÇ

Çin’deki Kazak Ağızları • 2417

Zhuldiz ZANADİL

Safeviler Dönemi’nde Türkçeden Farsçaya Geçmiş Sosyal Sözcükler • 2423

Ziver HÜSEYİNOVA

Eski Anadolu Türkçesi Tıp Yazmalarındaki Bir Hastalık Adı: Dumağı • 2437

Zuhal KÜLTÜRAL

BİR SÖZLÜK DENEMESİ: FUTBOL DEYİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Önder SAATÇİ*

Her dilin söz varlığı arasında önemli bir yer tutan deyimler Türkçede de sıklıkla kullanılan dil unsurlarıdır. Deyimler çeşitli sözlüklerde ve eserlerde az çok birbirine yakın biçimlerde tanımlanmıştır. Bunlardan birkaçını sunmayı uygun görüyoruz:

TDK'nin düzenlemiş olduğu *Türkçe Sözlük*'te deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir.” biçiminde tanımlanmıştır (TS: 368).

Dil Derneğinin resmî internet sitesindeki *Türkçe Sözlük*'te de TDK'nin- kine yakın bir deyim tanımı yer almaktadır: Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir.¹

D. Mehmet Doğan ise yayımlamış olduğu *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*'te deyimi şu tanımla kaydetmiştir: Asıl manası dışında kullanılarak yeni bir anlam kazanan ve bir düşünceyi güçlü olarak ifade eden iki veya daha fazla kelimeden oluşan kalıplaşmış söz, tabir (Doğan 2011: 383).

Ünlü dilci Ömer Asım Aksoy da deyimi şu şekilde tanımlar: Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce (Aksoy 1993: 52).

Doğan Aksan da deyim için şu tanımı verir: Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün, yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür (Aksan 1998-III: 35).

* Süleyman Demirel Üniversitesi.

¹ <http://www.dildernegi.org.tr/TR/Sozluk.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFEC9E8A7FA3AA308F&Sozcuk=DEY%c4>

Yusuf Çotuksöken'in *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*² eserinde 5.000; Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde 6.309, İsmail Parlâtır'ın hazırlamış olduğu *Atasözleri ve Deyimler I-II*'de de 10.349 deyim bulunmaktadır. TDK'nin resmî internet sitesinde yer alan *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Veri Tabanı*'nda ise 11.209 deyim yer almaktadır.³ Kaldı ki bu kaynaklardaki deyimler yalnızca Türkiye Türkçesi yazı diline mahsus olup ağızlardaki ve diğer Türk lehçelerindeki deyimleri kapsamamaktadır. TDK'nin internet sitesindeki veri tabanında tamlama biçimindeki deyimlere yer verilmediği de kaydedilmelidir. Bu itibarla, deyim hazinemizin ne ölçüde zengin bir malzeme barındırdığı anlaşılmaktadır. Bu zengin malzemeye, dilin işlenmesi sayesinde, gün geçtikçe yenileri de eklenmektedir. Hele hele basında ve bilhassa futbolla ilgili yazılı, sesli ve görüntülü yayınlarda birçok deyim kullanıldığı gözlenmektedir (Zülfikar 1998: 210-211) ki günümüzde spor basınının neredeyse bir deyim üretme kaynağı olarak değerlendirilmesi mümkündür. Öyle ki Türkçemizde bugün, 2.000-3.000 civarındaki söz kalıbı sözlüklerimize pek rahatlıkla deyim olarak kaydedilebilir, durumdadır.⁴ Bunlardan 1.000 kadarı da futbolla ilgilidir.⁵ Dilimizdeki bu gelişmelere bakarak futbolla ilgili deyimlerin bir an önce bir sözlükte kayıt altına alınması gereklidir, kanaatindeyiz. Buradan hareketle, tarafımızdan bir "Futbol Deyimleri Sözlüğü" düzenlenmeye çalışılmaktadır. Biz bu bildirimizde, hem tasarladığımız sözlük hakkında açıklayıcı ve tanıtıcı bilgiler verecek hem de bugüne kadar derlediğimiz futbol deyimlerinden bir demet sunacağız. Bu deyimleri sınıflandırarak bunların futbol oyununun anlatımındaki yerini ve Türkçeye kattığı zenginlikleri ortaya koymaya çalışacağız. Bildirimizde ayrıca, futbol deyimlerinin oluşum süreçleri hakkında bilgiler vermeye gayret edeceğiz.

Futbol Deyimlerinin Kaynakları:

Bildirimizin konusunu oluşturan sözlükte deyim olarak kaydedeceğimiz söz kalıpları, uzun zaman, tarafımızdan gözlemlenmiş; bunların, kullanıcılar arasında sıkça ve ortak anlamlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre, derlediğimiz futbol deyimlerinin başlıca kaynakları şunlardır:

1. Radyo ve televizyonlardaki maç yayınları.

² Bu eser ilköğretim okulları için başvuru kaynağı olarak hazırlanmış olup içerdiği deyimler yazar tarafından kullanım sıklığı gözetilerek seçilmiştir.

³ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>

⁴ http://www.tyb.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=5597:onder-saatciden-tuerkce-yi-yolda&catid=117:onder-saatci&Itemid=316 (Erişim tarihi: 18 Temmuz 2012).

⁵ Bu bildirinin hazırlandığı tarihlerde deyim derlemelerimiz devam ettiğinden kesin bir sayı vermekten kaçındık.

2. Gazetelerin spor sayfalarındaki manşetler, maç haberleri ve yorumlar.
3. İnternet sitelerindeki haberler ve yazılar.
4. Futbol argosu (Futbol argosundan seçilen bazı deyimler).

Sözlüğün Niteliği ve Amacı:

Bugüne kadar futbol terimlerini içine alan, açıklayan, İngilizcilerine Türkçe karşılıklar veren üç eser ortaya konmuştur. Bu eserler şunlardır: TDK'nin yayımladığı *Ayaktopu Terimleri Sözlüğü* (1974), Asaf Özkara'nın *Futbol Sözlüğü* (2000) ve aynı yazarın Dilek Peçenek ve Alper Uğraş'la birlikte yayımladığı *Yeni Futbol Sözlüğü* (2004). Bunun yanında, *Futbol Argosu Sözlüğü* Filiz Bingölçe tarafından okuyucuya sunulmuştur (Karacasu 2008: 536-539). Buna karşılık, Türk kullanıcısı, henüz futbol deyimlerini içeren bir sözlüğe kavuşamamıştır. Düzenlemeye çalıştığımız “Futbol Deyimleri Sözlüğü”nün, alanındaki boşluğu dolduracağını düşünmekteyiz. Deyimlerin bir alt grubunu toplayacak olan bu sözlük her şeyden önce, bugüne kadar pek azı kaydedilmiş bine yakın futbol deyimini içine alacaktır. Bundan başka, Türkiye Türkçesindeki son gelişmeleri deyimler bakımından belgelendirecek, bu alanda çalışanlara kaynaklık edecektir. Bu sözlük vasıtasıyla ayrıca, son zamanlarda Türkiye Türkçesinde gözlenen bazı yozlaşma belirtilerine rağmen, Türkçenin, hâlâ canlı ve yeni kavramları karşılamada son derece kudretli olduğu anlaşılabacaktır. ⁶

Sözlüğümüzde, bir taraftan futbol maçlarının anlatılmasında ve yorumlanmasında anlatımı güçlendiren deyimlere (doksana takmak, fileleri havalandırmak, ofsayta düşmek, topa uçmak...) yer verilirken diğer taraftan spor haberciliğinde okuyucuyu etkilemek için kullanılan örnekler (finale adını yazdırmak, yollarını ayırmak, yola devam demek...) yer alacaktır. Alfabe sırasına göre düzenlenecek sözlükte, her bir deyim, tespit edilebilen bütün anlamları verildikten sonra tanıklarına da yer verilecek, aynı anlama gelen deyimlerle atıf yoluyla gösterilecektir. Bu sözlükte yer alan deyimlerin bir kısmı günlük hayatta da kullanılan deyimler olup spor basınında yeni bir kullanım alanı bulmuştur. Biz sözlüğümüzde, bu gibi deyimlerin yalnız futbolda kullanılan anlamlarına yer vereceğiz.

Düzenlemeye çalıştığımız sözlüğün dile bir katkısı da futbol terimlerinden üretilen deyimlerin günlük hayatta ne ölçüde kullanıldığını belgelendirmesidir. *Topu taca atmak, uzatmaları oynamak, direktten dönmek* vb. deyimler

⁶ http://www.tyb.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=5597:onder-saatciden-tuerkce-yi-yolda&catid=117:onder-saatci&Itemid=316 (Erişim tarihi: 18 Temmuz 2012).

hazırlayacağımız sözlükte hem futboldaki hem de günlük hayattaki anlamlarıyla kaydedilecektir.

Sözlüğümüz, küçümsenmeyecek kadar bir deyim malzemesini barındıracığından, futbolla ilgili deyimlerin hem yapı bakımından çeşitliliğini hem de anlam ayrıntılarını ve anlam ilişkilerini ortaya koymuş olacaktır.

Sözlüğün sonundaki ekler bölümünde futbolda kullanılan bazı dolaylılar da bir liste hâlinde, anlamlarıyla birlikte sunulacaktır.

Futbol Deyimlerinin İncelenmesi:

Tasarladığımız “Futbol Deyimleri Sözlüğü” uzun zamandan beri derlemekte olduğumuz futbol deyimlerini bir araya getirecektir. Ancak bu sözlükten araştırmacıların daha iyi yararlanmasını sağlamak için futboldan kaynaklanan deyimlerin çeşitli yönlerden incelenmesi gereklidir. Bu bölümde futbol deyimlerini hem yapı hem de anlam bakımlarından inceleyeceğiz.

A. Futbol deyimlerinin yapı bakımından incelenmesi:

Türkçemizde deyimlerimiz yapı bakımından pek çok kaynaktan aşağıdaki gibi incelenir: I. Kalıplaşmış birleşik fiil yapısında olanlar. II. Söz grubu (İsim veya sıfat tamlaması) yapısında olanlar. III. Cümle yapısında olanlar (Yücel-Öezen 2001: 872).

Bunların yanında, çeşitli kaynaklarda, diz dize, inceden inceye, boşu boşuna, kuru sıkı, oldum bittim, gibi mecazlı ikilemelerin (Aksan 2006: 104); ağırbaşlı, eli bayraklı, içli dışlı gibi bazı kısaltma gruplarının (Aksoy 1962: 141); hatta, gözde, sözde, sudan, görücü, dünyalık, sözlü (evlenecek kişi) vb. bir kısım tek kelimelik mecazlı ifadelerin (Aksoy 1962: 14, Aksan 1998-III: 35) de deyim olarak kaydedildiği görülmektedir. Ancak tarafımızdan derlenen futbol deyimleri yapı bakımından yukarıdaki üç alt başlık altında incelenecektir:

A.1. Kalıplaşmış birleşik fiil yapısındaki futbol deyimleri:

Bu gibi deyimler aslında, bir isim unsuru (bir veya birden fazla sayıda kelime) ve bir yardımcı fiilden meydana gelen birleşik fiillerdir. Zamanla bu kalıpların anlam kaymasına uğramasıyla yeni bir anlamın ortaya çıktığı görülür. Bu örnekler dilimizin diğer deyimleri gibi kullanılır. Sayıları 6.000’in üzerindedir (Korkmaz 1998: 7; Korkmaz 2009: 837-838). Bu yapıdaki futbol deyimleri de derlediklerimiz içinde sayıca en büyük bölümü teşkil etmektedir. Bu gibi örneklerin hem dilde hem de futbol deyimlerinde bolluğu bu çeşit kalıplaşmanın dildeki işlevliğini de göstermektedir. Aşağıda bu gibi deyimlere örnekler verilmiştir:

Açık (futbol)⁷ oynamak: Bir takımın savunma tedbirlerini öne çıkar-
madan daima hücum etmeyi düşünerek oynaması.

Avantaj yakalamak: Bir takımın, elemeli maçların ilkinde rakibini ye-
nerek tur atlama ihtimalini yükseltmesi.

Beraberliği kurtarmak: Bir takımın, galip gelme ihtimali yüksek olan
maçta geriye düştükten sonra maçı beraberlikle bitirebilmesi.

Centilmenlik anlaşması (yapmak): İki kulübün idarecileri arasında,
transfer edilmek istenen bir futbolcuya diğerinin talip olmaması, birinin diğе-
rinden futbolcu transfer etmemesi vb. konularda yapılan, yazıyla kayıt altına
alınmamış anlaşma.

Çizgiye inmek: Şut atabilecekken atamayan futbolcunun, orta yapmak
için sahayı çapraz katedip kale çizgisine yaklaşması.

Direğe takılmak: 1. Maçta direğe çarpan top yüzünden bir takımın, raki-
bini yenememesi. 2. Çekilen şutun kale direklerine isabet etmesi.

Doksandan dönmek: Topun kaleye girmeyip kale direklerinin kesiştiği
yerden geri dönmesi.

Gol aramak: Bir takımın gol atmaya çalışması.

Gol atmak: 1. Karşı takımın kalesine topun girmesini sağlamak. 2. Birini
zor duruma düşürmek.

Gününde olmamak: Futbolcunun veya takımın, bir maçta, her zaman-
kinden çok daha verimsiz oynaması.

İdman vermek: Çalıştırıcının, takımını maça hazırlaması.

Klasman düşmek: Daha önce yönettikleri maçlar göz önüne alınarak
hakemlerin, belli seviyedeki müsabakalarda veya turnuvalarda maç yönetme-
sinin durdurulması.

Klasman yükselmek: Bir hakemin, daha üst seviyedeki müsabakalarda
hakemlik etmeye hak kazanması.

Kontrpiyede kalmak: Kaleye yönelen topun, bir oyuncuya çarpıp yön
değiştirmesinden dolayı, kalecinin ters tarafa hamle etmesi.

Markajdan kaçmak: Futbolcunun kendisini rakibinin sıkı takibinden
kurtarması veya bu maksatla çaba sarf etmesi.

⁷ Bu deyimde ve bildiri metnindeki daha başka deyimlerde parantez içindeki kelime
söylenmeyebilir.

Net (bir) skorla yenmek: Bir takımın, gol yemeden rakibini iki veya üç gol farkıyla yenmesi.

Ofsayta düşmek: Futbol oyun kurallarına göre ofsayt durumunda bulunmak.

A.2. İsim veya sıfat tamlaması yapısındaki futbol deyimleri:

Kalıplaşmış birleşik fiiller kadar olmasa da derlediğimiz futbol deyimleri arasında çok sayıda tamlama biçiminde deyim de rastladık. Bu yapıdaki deyimler aşağıda örneklendirilmiştir:

Altın gol: Turnuvalarda, berabere biten elemeli maçların uzatma bölümlerinde gol atan takımın galip sayılması kuralı.

Altın karma: Bir turnuvadan sonra veya ligin bitiminde, takımına en üst seviyede yararlı olan on bir futbolcunun adının, bir takım oluşturacak şekilde sıralanması.

Amigo yazar: Gazetecilik mesleğinin prensiplerine uymadan, taraftarlığını gizlemeden spor yazarlığı yapan kişi.

Asansör takım: Üst kümeden alt kümeye sıklıkla düşüp çıkan takım.

As futbolcu: Her maçta ilk on birde yer alan futbolcu.

As oyuncu: Her maçta ilk on birde yer alan futbolcu.

A takım: Yaş gruplarına göre yapılan bir kulübün en üst seviyedeki profesyonel futbol takımı.

Ev sahibi (takım): Bir takımın kendi sahasında oynaması.

Forma savaşı: Bir takımda hangi oyuncunun ilk on birde yer alacağının belirlenmesi süreci.

Gol kralı: Ligdeki bir sezon boyunca veya herhangi bir turnuvada, bir futbolcunun, diğerlerinden daha fazla gol atması.

Gol makinesi: Her oynadığı maçta gol atabilen futbolcu.

Gümüş gol: Berabere biten elemeli bir maçın, uzatma devrelerinin ilkinde atılan gole rakibin, devre sonuna kadar karşılık verememesi ve gol atan takımın şampiyon ilan edilmesi kuralı.

Hayal kırıklığı karması: Bir turnuvadan sonra veya ligin bitiminde kendisinden beklenen verim alınamayan on bir oyuncunun adlarının, bir takım oluşturacak şekilde basın yayında sıralanması.

Hayat öpücüğü: 1. Lig yarışında zor durumda olan bir takımın atılan gol veya gollerle daha rahat bir duruma kavuşması. 2. Maçın sonlarına doğru bir takımı beraberlikten galibiyete veya gerideyken beraberliğe yükselten gol.

Kapalı kutu: Oyun anlayışı ve teknik becerileri hakkında bilgi bulunmayan takım.

Mahalle maçı: Profesyonel takımların oynadığı maçta futbolcuların kendilerinden beklendiği ölçüde iyi oynamamaları.

Maçın kırılma anı: Maçın seyrini değiştiren; ancak önemi daha sonra ortaya çıkan maçtaki bir gol, bir durum veya hareket.

Ölü top: Hakemin serbest vuruş kararından sonra topla oynanmış olması.

Ölü yaprak: Ünlü Fransız futbolcu Michael Platini'nin, belli bir yöne doğru ilerleyen topun, aniden alçalmaya başlayıp yön değiştirmesiyle ünlenen vuruşları için söylenen bir söz.

Sakatlar ordusu: Bir takımda çok sayıda sakat futbolcunun bulunması.

Sinir harbi: Maç sırasında iki takımın futbolcuları veya yöneticileri arasında sürtüşmelerin ve sataşmaların görülmesi.

Taze kan: 1. Bir takıma faydalı olacak futbolcu veya futbolcuların transfer yoluyla takıma alınması. 2. Takıma yeni bir çalıştırıcının gelmesi. 3. Maç sırasında, takım arkadaşlarına göre daha zinde ve takıma faydalı olacağı umulan bir futbolcunun oyuna alınması.

Top cambazı: 1. Futbolu çok iyi oynayan oyuncu. 2. Futbol topuyla ilgi çekici akrobatik hareketler yapan kişi.

Transfer atağı: Kulüp yöneticilerinin futbolcu transferi için birçok girişimde bulunmaları.

Yaprak dökümü: Birçok futbolcunun, çeşitli sebeplerle, oynadıkları takımdan aynı dönemde ayrılması.

Yıldız futbolcu: İyi ve ünlü futbolcu.

Yıldızlar karması: Kadrosunda çok sayıda yıldız futbolcu bulunduran takım.

Zayıf halka: 1. İyi oynadığı düşünülen bir takımda, diğer oyunculara göre daha verimsiz futbolcu. 2. Bir takımda, belli bir mevkinin diğerlerine göre daha verimsiz olması.

A.3. Cümle yapısındaki futbol deyimleri:

Derlediğimiz futbol deyimlerini incelerken az sayıda da olsa şekil bakımından cümle yapısında olan bazı örneklerle karşılaştık. Bu gibi deyimler, her ne kadar, görünüşte atasözlerinde olduğu gibi bir hüküm içerse de biz tasarladığımız sözlükte bunları deyim olarak kaydedeceğiz. Çünkü, bu sözlerin de diğer futbol deyimleri gibi daha çok somutlaştırma ve ilgi çekici yoldan bir durumu, bir olayı anlatma amacına hizmet ettiği kanaatindeyiz. Öte taraftan, bu gibi deyimlerde kullanılan kelimelerin her biri, Türkçemizdeki benzerleri gibi gerçek anlamlarında kullanılmalarına rağmen cümlenin bütününden elde edilen anlam mecazlıdır. Bu yönüyle de söz konusu örneklerin, düzenlemekte olduğumuz sözlüğe deyim olarak kaydedilmesi gereklidir. Aşağıda cümle yapısındaki futbol deyimleri sıralanmıştır:

Al (da) at: Rahatlıkla gol atabilecek durumdaki futbolcuya isabetli pas atmak.

Atamayana atarlar: Daha etkili oynayan takımın gol atamayıp diğerinin gol atabildiği durumlarda söylenen bir söz.

Dakka bir gol bir: 1. Maçın ilk dakikalarında gol olması. 2. Günlük hayatta, işe başlar başlamaz olumsuz bir durumla karşılaşmak.

El var: Futbolcunun topa elle müdahale ettiğini anlatan bir söz.

Futbol doksan dakkadır: Maç bitmeden sonuç belli olmaz, değişebilir; anlamında söylenen bir söz.

Futbolun adaleti yoktur: İyi oynayan takımın her zaman kazanamayacağını anlatan bir söz.

Ölçtü, biçti: Bilinçli bir vuruşla topun rakip kaleye girmesini sağlamak.

Parola üç puan: Oynanacak maçın mutlaka kazanılması gereğini anlatan bir söz.

Top geçer, adam geçmez: Savunma oyuncusunun, rakibini etkisiz kılmak için, kurallara uygun olsun veya olmasın her yolu denemesi.

Top yuvarlaktır: 1. Maçın sonucu maç bitmeden belli olmaz. 2. En güçlü takımlar bile, kendinden zayıf rakiplerine yenilebilir.

Ya tamam ya devam: Bir takımın, oynayacağı bir maçı kaybetmesi durumunda hedefinden uzaklaşacağını, kazandığıdaysa iddiasını devam ettireceğini bildiren bir söz.

Yenemezsek döveriz: Her ne pahasına olursa olsun, maçın kazanılması gereğini anlatan bir söz.

A.4. Futbol deyimlerinde kelime hazinesi:

Yukarıda da belirtildiği gibi deyimler en az iki kelimedenden oluşan söz varlıklarıdır. Bir başka deyişle, deyimlerin temelinde kelimeler yatmaktadır. Derlediğimiz futbol deyimlerinde de kelime kadrosu bakımından bazı özellikler gözlemekteyiz.

Futbol deyimlerinde, futbol terimleri sıklıkla yer almaktadır. Bu da maç anlatımında veya spor basınında bu terimlerin sıkça kullanılmasının sonucudur. “Top” futbol deyimlerinde en fazla kullanılan kelimedir. Bu kelime tam 82 futbol deyiminde yer almaktadır. Bunun yanında, “gol” 46, “maç” ve “oyun” ise yirmi dokuzar deyimde kullanılmıştır. “Puan” 19, “saha” 18, “şampiyon/şampiyonluk” kelimeleri ise deyimlerde 14 kez yer almıştır. “Forma” 12, “takım” ve “pozisyon” dokuzar, “futbol” ile “galip/galibiyet” sekizer, “kale” ise 7 kere kullanılmıştır. Bu kelimelerin yanı sıra aşağıdaki kelimeler ve terimler de futbol deyimlerinde şu sıklıkla karşımıza çıkmaktadır: “kupa”, “tur” ve “penaltı” yedişer, “defans” ve “skor” beşer, “markaj” ve “sezon” dörder, “ave-raj”, “kaleci”, ve “savunma” üçer, “rövanş” ve “avantaj” ikişer kere.

Futbol deyimlerinde kelime bakımından rastladığımız bir başka özellik de çok sayıda ödünç kelimenin futbol deyimleri sayesinde dile iyice yerleşmiş olmasıdır. Söz konusu kelimeler şunlardır: pozisyon (9), defans (5), skor (5), markaj (4), sezon (4), final (3), avantaj (2), bonservis (2), deplasman (2), derbi (2), falso (2), klasman (2), performans (2), rövanş (2), amigo (1), banko (1), centilmen (1), depar (1), direkt (1), disiplin (1), düello (1), finiş (1), hettrik (1), inisiyatif (1), jenerasyon (1), jübile (1), kariyer (1), klas(1), parola (1), rölanti (1), S.O.S(1), sürklase (1), şov (1).⁸ Bu kelimeler, futbol deyimlerinde öncekiler kadar yer almasa da spor yayıncılığındaki yazı ve konuşmalarda sık sık geçmekte ve her geçen gün dile yerleşmektedir. Bunların yanında, spor yayıncılığıyla, gerek futboldan gerek basketboldan dilimize her gün onlarca ödünç kelime girmektedir: play-off, bauns pas, playmaker, duble team, vb. (Zülfikar 1988: 207-209). 1974 yılında TDK tarafından yayımlanan *Ayaktopu Terimleri Sözlüğü*’nde pek çok futbol terimine Türkçe karşılıklar teklif edilmişse de bunların pek azının kullanıldığı da kaydedilmelidir (Karacasu 2008: 537).

B. Futbol deyimlerinin anlam bakımından incelenmesi:

B.1. Futbol deyimlerindeki bazı ödünç kelimelerin anlam ilişkileri:

Yapısında barındırdığı ödünç kelimeler dikkate alındığında, futbol deyimleri bir taraftan dilimizin kelime hazinesini genişletirken diğer taraftan böy-

⁸ Kelimelerin önünde yer alan parantezler içindeki sayılar o kelimenin kaç futbol deyiminde kullanıldığını göstermektedir. Ancak, derlemelerimiz devam ettiğinden bu sayılar değişebilmektedir.

lesi kelimelerin Türkçeye yerleşmesinin önünü açmaktadır. Bununla birlikte, futbol deyimlerinde yer alan ödünç kelimeler dildeki pek çok yerli kelimenin terk edilmesini de beraberinde getirmektedir: “kibar” yerine *centilmen*, “savunma” yerine *defans*, “nesil” yerine *jenerasyon*, “şifre” yerine *parola*, “mevsim” yerine *sezon*, “sonuç” yerine *skor*; “öç, intikam” yerine *rövanş* vb. Bu gibi ödünç kelimeler günümüzde Türkçeye o derece yerleşmiştir ki artık birer nüans kazanmış ve anlatıma getirdikleri ayrıntılarla dilde sağlam bir yer edinmiştir. Mesela, günümüzde, “centilmen” “kibar”a göre duygu değeri açısından çok daha etkili bir kelimedir. “Defans” ve “savunma” aynı anlama gelse de askerî konulardan söz ederken “savunma”yı, “futbol” yayınlarındaysa “defans”ı tercih ediyoruz. Bunun yanında, “jenerasyon”, “nesil” kelimesini neredeyse yutmuştur. O derece ki bir zamanlar “nesil” yerine, bir yan anlamla kullanılan “kuşak” kelimesi dahi “jenerasyon” karşısında artık tutunamamaktadır. Bu durum, dildeki kelime kadrosunun oluşmasında kullanım sıklığının ne kadar önemli ve etkili olduğunu da ortaya koymaktadır. Kullanım sıklığının ardında da deyimleşmelerin ve kültürdeki değişmelerin yattığı rahatlıkla söylenebilir.

Öte taraftan, turizmde de geçen “sezon” futbolda da sıklıkla kullanılırken “mevsim” yalnızca meteorolojideki anlamıyla dilde yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca, “sezon” bir işin yapılacağı zaman aralığı anlamına da gelmektedir.⁹ “Rövanş” kelimesi ise futbolda her ne kadar “intikam, öç” gibi kelimelerle karşılanmasa da son yıllarda, özellikle basın yayındaki siyaset haberlerinde ve yorumlarında, doğrudan doğruya “intikam” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Hatta, bu kelimedenden türetilen “rövanşizm, rövanşist” gibi kelimeler dahi dile iyice yerleşmiştir. Dildeki bu ve benzeri gelişmelere bakarak önümüzdeki yarım asırlık zaman diliminde “sonuç” kelimesinin de futbol anlatımından iyice düşeceği, yerine “skor”un geçeceği rahatlıkla söylenebilir. Zira, özellikle basketbolda kullanılan “skor üretmek”, “skora katkıda bulunmak” gibi deyimlerle “yüksek skor”, “düşük skor” gibi kullanımlar bu kelimenin de dilde artık bir yer tuttuğunun göstergesidir. “Skor” kelimesinin Türkçedeki kullanımında görülen bir başka özellik ise maç bitmeden de kullanılabiliyor olmasıdır. Mesela, maç devam ederken durum 1-0 iken dahi bu kelime kullanılmakta, bu özelliğiyle “skor” “durum”un yerini tutmaktadır. Bu kullanım biçiminde İngilizcenin dil mantığının rolü olduğu açıktır. “Skor”un spor yayıncılığında bu şekilde kullanılması “sonuç” kelimesinin “skor” karşılığında kullanılmasının önüne geçmektedir. Çünkü, Türkçede maç bitmeden “sonuç”tan bahsedilemez. Oysa, “skor” maçın her anında kullanılabilmektedir. Bu durum, dilimize son yıllarda aldığımız kelimeleri, Türkçeleştirmeden,

⁹ “Sezon” kelimesinin bu anlamı, sözlüklerde, “mevsim” karşılığında da verilmekle birlikte, “zaman aralığı” anlamında daha çok “sezon”un tercih edildiği gözlenmektedir.

Türkçenin mantığına uydurmadan kullandığımızı gösteren onlarca örnekten biridir.

Futbol deyimleri yoluyla dile giren bazı kelimelerin zamanla dildeki birçok kavram alanını daralttığı da kaydedilmelidir. Günlük dilde sıkça kullanılan ve bu yüzden dile yerleşmiş olduğuna hükmettiğimiz “avantaj”(yarar, fayda, kâr), “performans” (eda, verim, emek, iş), “pozisyon” (durum, hâl, vaziyet) gibi kelimeler dilimizdeki anlam ayrıntılarının büyük ölçüde kaybolmasına yol açmaktadır.

B.2. Futbol deyimlerinin oluşmasında söz sanatlarının rolü:

Zeynep Korkmaz, kaynaşmış ve kalıplaşmış birleşik fiilleri anlam bakımından incelerken bu tür yapıları diğer deyimlerden ayrı tutmaz ve böylesi deyimlerin içinde yer alan isim unsurunun, yer yer birden fazla kelimedenden oluşmasının ve çeşitli çekim ekleriyle genişletilebilmesinin, kullanımda esneklik sağladığını, zamanla benzetme, mecazlı kullanımlar ve somutlaştırmaların devreye girmesiyle de anlam kaymalarının oluştuğunu belirtir (Korkmaz 2009: 838). İncelemelerimiz sonucunda, yukarıda anılan söz sanatlarının spor basınındaki ve yayıncılığındaki deyimleştirmelerde de sıkça kullanıldığını gözledik. Aşağıda, her bir söz sanatıyla oluşturulmuş futbol deyimlerine ayrı ayrı örnekler verilmiştir:

B.2.a. Benzetme sanatıyla oluşturulmuş futbol deyimleri:

Futbol deyimlerinde de diğer deyimlerimizde olduğu gibi, anlatımı güçlendirmek için benzetme sanatından yararlanıldığı görülür. Ancak, derlediğimiz futbol deyimlerinin az bir kısmının bu söz sanatıyla oluşturulduğunu gözledik. Aşağıda bu söz sanatıyla oluşturulmuş futbol deyimlerine örnekler verilmiştir:

Altın değerinde... puan: Bir takımın, kazandığı puanın kendisi için ne kadar değerli olduğunu anlatan bir söz.

Ayağını bir raket gibi kullanmak: Futbolcunun, topu, ayağıyla istediği yere rahatlıkla atabilmesi.

Fırtına gibi esmek: 1. Lig yarışını şampiyon olarak ve rakiplerine belirgin bir üstünlük sağlayarak tamamlamak. 2. Bir futbolcunun maçta çok iyi oynaması 3. Bir takımın, belli bir maçta çok iyi oynayarak rakibini farklı yenmesi.

Fırtına gibi girmek: 1. Bir takımın maçta hızlı ve etkili ataklarla başlaması. 2. Bir takımın, lige başlarken peş peşe oynadığı maçları, iyi de oynayarak kazanması.

Füze gibi: Topun hızlı gitmesi.

Kaleciyi çalıştırır gibi: Futbolcunun, rakip kalecinin rahatlıkla kurtaracağı zayıf bir şut çekmesi.

Lokum gibi: Bir takımın, rakibini rahatlıkla yenebileceğini anlatan bir söz.

Maç başladığı gibi bitmek: Maçın 0-0 bitmesi.

Revire dönmek: Bir takımda çok sayıda sakatlanmış futbolcu bulunması.

B.2.b. Deyim aktarması yoluyla oluşturulmuş futbol deyimleri:

Her dilde olduğu gibi Türkçede de anlatımı güçlendirmek için pek çok deyim aktarması kullanılmıştır (Aksan 2003: 90). Derlediğimiz futbol deyimlerini incelediğimizde de deyim aktarmasına sık sık başvurulduğunu gözledik. Aşağıda, deyim aktarması yoluyla elde edilen futbol deyimlerine örnekler verilmiştir:

Altın gol: Turnuvalarda, berabere biten elemeli maçların uzatma bölümlerinde gol atan takımın galip sayılması (atılan golün pek değerli olduğu “altın” istiaresiyle ifade edilmiştir).

Amigo yazar: Gazetecilik mesleğinin prensiplerine uymadan, taraftarlığını gizlemeden spor yazarlığı yapan kişi (Gazeteciden beklenen tarafsızlığı göstermeyen kişi için “amigo”¹⁰ aktarması kullanılmıştır.).

Asansör takım: Üst kümeden alt kümeye sıklıkla düşüp çıkan takım (Bir sezon üst ligde sonraki sezon alt ligde oynayan takım “asansör”e benzetilerek deyim aktarması gerçekleştirilmiştir.).

A takımda oynamak: Bir futbolcunun, kulübünün en üst seviyedeki futbol takımında oynaması (“A” alfabenin en başta gelen harfi olduğundan “en başta gelme” kavramı “a” harfiyle karşılanmıştır.).

Başa oynamak: Bir takımın, lig, kupa gibi yarışlarda şampiyon olmak veya iyi dereceler elde etmek için mücadele etmesi (Liderlik kavramı “baş” kelimesine aktarılmıştır.).

Buruk galibiyet: Bir takımın, maçta rakibini yenmesine rağmen hedefine ulaşamaması (Tatminsizlik kavramı “buruk” kelimesine aktarılmıştır.).

Burun vurmak: Futbolcunun, topa ayak parmaklarının ucuyla ve sertçe vurması (Ayağın parmak ucu “burun”a benzetilerek deyim aktarması gerçekleştirilmiştir.).

¹⁰ Amigo: futbol maçlarında taraftarları coşturan kişi.

Ev sahibi (takım): Bir takımın kendi sahasında oynaması (Bir futbol takımının kendi bulunduğu yerleşim merkezi ve kullandığı saha onun evi gibi algılanarak bu deyim aktarması oluşturulmuştur.).

Forma savaşı: İlk on birde yer bulabilmek için futbolcuların rekabete girmesi (Rekabet kendisinden daha güçlü bir kavram olan “savaş”la karşılanarak deyim aktarması gerçekleştirilmiştir.).

Gol kralı: Ligdeki bir sezon boyunca veya herhangi bir turnuvada, bir futbolcunun, diğerlerinden daha fazla gol atması (En çok gol atan futbolcu en önde gelen kavramını en güçlü şekilde veren “kral” kelimesiyle karşılanmıştır.).

Gol makinesi: Çok gol atan futbolcu (Makinenin üretkenlik aracı olmasıyla benzerlik ilişkisi kurularak çokluk kavramı makine kelimesine aktarılmıştır.).

Kapalı kutu: Oyun anlayışı ve teknik becerileri hakkında bilgi bulunmayan takım (Bilinmezlik kavramı “kapalı kutu” istiaresiyle anlatılmıştır.).

B.2.c. Ad aktarması yoluyla oluşturulmuş futbol deyimleri:

Futbol deyimlerinde çok sayıda örnekte bu söz sanatının kullanıldığı gözlenmektedir. Futbolun hareketli bir spor dalı oluşu ve futboldaki her hareketin, bir sonucunun olması sebep-sonuç ilişkisine dayanan çok sayıda deyim dille yerleşmesinin önünü açmaktadır. Bunun yanında, derlediğimiz futbol deyimlerinde parça-bütün ilişkisine dayanan ad aktarmasıyla yapılan birçok deyim de rastlanmaktadır. Aşağıdaki örneklerde ad aktarmasıyla oluşturulmuş deyimler verilmiştir:

Ayağa oynamak: Futbolcunun, pası takım arkadaşının tam ayağına gelecek şekilde atması (Parça-bütün ilişkisinden yararlanılarak futbolcunun takım arkadaşı “ayak” kelimesiyle karşılanmıştır.).¹¹

Doksandan dönmek: Topun kaleye girmeyip kale direklerinin kesiştiği yerden geri dönmesi (Bu deyimdeki “doksan” kelimesi parça-bütün ilişkisinden dolayı kale direklerinin kesiştiği noktayı anlatır.).

İlk düdük çalmak: 1. Lig yarışının veya bir turnuvanın başlaması. 2. Maçın başlaması (Maç hakemin ilk düdük sesiyle başladığından sebep-sonuç ilişkisinden yararlanılarak bu deyim oluşturulmuştur.).

Kaleyi korumak: Kalecilik etmek (Kişiyle, yaptığı iş arasında ilgi kurularak kaleci, takımdaki göreviyle anlatılmıştır.).

¹¹ Bu ilginin benzerleri futbolda ve diğer spor dallarında da çokça kullanılır: kaleci için eldiven, tenisçi için raket; hatta bazı müzisyenler için 1. Keman. 2. Keman vb.

Kırmızı kart görmek: 1. Futbolcunun, oyundan çıkarılma cezasına çarptırılması. (Futbolcunun oyundan atılmasına sebep olan durum anılarak bundan doğan sonuç kastedilmiştir.). 2. Kişinin ciddi bir biçimde uyarılması. 3. Dışlanmak.

Kulübeye çekmek: 1. Çalıştırıcının futbolcuyu oyundan çıkarması. 2. Daha önce ilk on birde maçlara başlayan futbolcunun, sonraki maçlarda çalıştırıcı tarafından yedekler arasında maça başlatılması (Futbolcu oyundan çıktıktan sonra kulübede¹² oturacağından sebep-sonuç ilişkisiyle bu deyim oluşturulmuştur.).

Kupanın (bir) ucundan tutmak: 1. Kazananın şampiyon olacağı maçlarda, önde olan ve maçı kazanma ihtimali yüksek olan takım için söylenen bir söz. 2. Final maçında oynama hakkı kazanmak (Kupaya sahip olmak onu tutmakla olacağından sebep-sonuç ilişkisiyle bu deyim oluşturulmuştur.).

Kupa(yı) kaldırmak: Şampiyon olmak. (Şampiyonluğun en önemli göstergesi kupayı havaya kaldırarak seyirciye teşhir etmektir. Burada da kupa kaldırmak şampiyonluğun sonucu olduğundan sebep-sonuç ilişkisi deyimini oluşmasında etili olmuştur.).

Millî formayı giymek: Sporcunun Millî Takımda yer alması (Millî Takımda yer alan futbolcular Millî Takım forması giydiklerinden sebep-sonuç ilişkisi gözetilerek bu deyim oluşturulmuştur.).

On sekize girmek: 1. Futbolcunun rakip ceza alanına topu sürerek girebilmesi. 2. Bir takımın, rakibinin ceza alanına girerek gol atabilecek duruma gelmesi (“On sekiz” sayı adı bu deyimde on sekiz adım enindeki kale sahasını anlatmaktadır.).

Puanları paylaşmak: Galibiyete iki puan verilen lig yarışında, maçın beraberlikle sonuçlanması (Beraberlik durumunda her iki takıma da bir puan verildiğinden, sonuç anılarak sebep kastedilmiştir.).

Puanla tanışmak: oynadığı turnuvada veya lig yarışında, bir takımın ilk kez puan alması (sonuç anılarak sebep kastedilmiş ve bu deyim oluşturulmuştur.).

Sahadan üç puanla ayrılmak: Maçı kazanmak (Kazanan takıma üç puan verildiğinden “üç puan” tamlaması sebep sonuç ilişkisiyle “kazanma” kavramı için kullanılmıştır.).

¹² Futbolda, sahanın kenarında yer alan ve teknik adamlarla yedek futbolcuların oturmasına ayrılmış üstü ve yan tarafları kapalı, önü açık alana kulübe denir.

B.2.d. Somutlaştırma yoluyla oluşturulmuş futbol deyimleri:

Türkçemizdeki pek çok deyimın oluşmasında somutlaştırmanın etkili olduğu bilinmektedir (Aksan 1999: 62; Aksan 2003: 92-102). Derlediğimiz futbol deyimlerinin birçoğunda da somutlaştırmanın kullanıldığını gözledik. Aşağıda somutlaştırma yoluyla elde edilen futbol deyimlerine örnek verilmiştir:

Belinden su almak: Futbolcunun çalım atıp rakibinin yere düşmesine yol açması (Kişinin ayakta durabilmesi enerjiye bağlıdır. Enerjisini kaybetme durumu bu deyimle somutlaştırılmıştır.).

Çimleri yoldurmak: Kaleciye çalım atıp emeklercesine yerde sürünmesine yol açmak (Alaycı bir tavırla yerdeki futbolcunun durumu bu deyimde somutlaştırılmıştır.).

Direk(ler) izin vermemek: Kaleye yönelen topun direğe çarpması (Direklere bu deyimde teşhis sanatı uygulanarak deyimın ifade ettiği anlam somutlaştırılmıştır.).

Düşme potasına girmek: Bir takımın, kaybettiği maçlardan sonra ligden düşeceğine dair kanaatlerin güç kazanması (Basketboldaki potanın yuvarlaklığından ve altının boş olmasından yola çıkılarak tehlikenin gelişi somutlaştırılmıştır.).

Eze eze yenmek: Bir takımın diğerini üstün bir oyunla ve bol golle yenmesi (Eze eze zarfı kullanılarak galibiyetin ne derece üstün bir oyunla elde edildiği somutlaştırılmıştır.).

Frene basmak: Önde olan takımın, maçın ilerleyen dakikalarında gol atmak için fazla çaba harcamaması (Yavaşlamak, ağırdan almak, acele etmemek gibi kavramlar bu deyimle somutlaştırılmıştır.).

Futbolun adaleti yoktur: İyi oynayan takımın her zaman kazanamadığını anlatan bir söz (Harcanan çabaya karşılık alınamaması bu deyimle somutlaştırılmıştır.).

Gazozuna maç (yapmak): 1. Futbolcuların maçı önemsemeden oynaması. 2. Futbolcuların gösteri amacıyla maç yapması (Maçta oynamanın önemsizliği veya kazanınca alınacak ödülün değersizliği mahalle maçlarındaki gibi kazanana gazoz ikram edilmesine benzetilmiştir.).

Gol orucunu bozmak: Bir oyuncunun uzun süre gol atamayıp bu başarısızlığını gol atarak gidermesi (Dildeki bir başka deyim “oruç bozmak”tan da yararlanılarak deyimın ifade ettiği anlam somutlaştırılmıştır.).

Göbekten delmek: Hücum eden takımın, kanatlardan orta yapmayıp sahanın ortasından geliştirdiği ataklarla gol atmaya çalışması (Savunmanın orta bölgesi göbeğe, hücum etmekse delmeye benzetilerek deyimın ifade ettiğı anlam somutlaştırılmıştır.).

İkinci baharını yaşamak: İleri yaştaki futbolcunun takımına faydalı olmaya devam etmesi (Deyimin ifade ettiğı anlam baharın yeniden gelişini benzetmesiyle somutlaştırılmıştır.).

İpe dirmek: Futbolcunun rakiplerine art arda çalım atması (Birkaç işi sırayla ve başarıyla gerçekleştirme anlamı bu deyimle somutlaştırılmıştır.).

İpten dönmek: Bir takımın, maçın sonunda zor da olsa gol atmaya başararak yarıştığı takımlara göre durumunun kötüleşmesini önlemesi (Olabilecek en kötü sonuçla karşılaşmama anlamı bu deyimle somutlaştırılmıştır.).

Makasa almak: Aynı takımdan iki futbolcunun, rakip futbolcunun ayağındaki topu kapmak için ona sağ ve soldan birlikte müdahale etmesi (İki kişinin sağ ve soldan birlikte hareket etmesi makasa benzetilerek bu deyimın ifade ettiğı anlam somutlaştırılmıştır.).

Saç baş yoldurmak: Bir futbolcunun, rahtça gol atamamasından dolayı, seyircilerin veya çalıştırıcının aşırı derecede üzülmesi, hiddetlenmesi (Futbolcunun beceriksizliğinden doğan kayıp karşısında başkalarının üzüntüsünü dışa vurması bu deyimle somutlaştırılmıştır.).

Top kargalara gitmek: Çekilen şutun, kalenin çok üzerinden oyun alanının dışına çıkması (Karganın yükseklerde uçan bir kuş olduğundan hareketle somutlaştırmaya gidilmiştir.).

Topu dağlara, taşlara vurmak: 1. Çekilen şutun kalede çok uzağa gitmesi. 2. Çekilen şutun, kalenin çok üzerinden oyun alanının dışına çıkması. (Topun saha dışına çıkması abartılarak somutlaştırılmıştır.).

B.3. Futbol deyimlerinde çağrışım, duygu değeri alışılmamış bağdaştırma ve analogi:

Her dilde olduğu gibi Türkçemizde de bazı kelimelerin, belli çağrışımları beraberinde getirdiğı ve insan ruhu üzerinde birtakım duyguların uyanmasını sağladığı bilinmektedir (Aksan 1999: 56-57). Derlediğimiz futbol deyimlerinin bünyesinde de sıklıkla kullanılan bazı kelimelerin çağrışım ve duygu değerlerinden yararlanıldığı görülmektedir. Mesela, “yağ-” fiil kökünün türemişleri olan “yağmak, yağdırmak, yağmur” kelimeleriyle oluşturulan ve hepsi de kazanan takımın rakibine dört veya daha fazla gol atması anlamına gelen **gol yağdırmak, gol olup yağmak, gol yağmuruna tutmak** deyimlerinde, bu kelimeler “çokluk, bolluk” kavramlarını çağrıştırmaktadır. Öte taraftan, **ya-**

rıştan kopmak (bir takımın, rakipleriyle olan puan farkının artmasından sonra lig şampiyonu olma ihtimalinin azalması veya kalmaması), **zirveden kopmak** (ligde aldığı başarısız sonuçlardan sonra bir takımın, liderlikten veya üst sıralardan uzaklaşması) deyimlerinde “uzaklaşmak” kavramı “kop-” fiiline aktarılırken, bu deyimlerle aynı zamanda “mahrum kalmak” kavramı da çağrıştırılmaktadır. İlk gruptaki deyimlerle taraftarın gururu okşanırken son iki deyim spor basınında, daha çok, taraftara, takımının kötü gidişinden haber verildiği ve taraftarın üzüntüsüne ortak olunduğu mesajı verilmek istendiğinde kullanılmaktadır. Aşağıda bu bölümde sözü edilen deyimlerin spor basınındaki kullanımlarına örnekler verilmiştir:

Arsenal Zirveden Koptu.

Premier Lig’de 21. hafta karşılaşmalarında Arsenal, Swansea deplasmanından eli boş dönerek üst üste ikinci yenilgisini aldı (<http://www.mackolik.com/Haber/128711/Arsenal-Zirveden-Koptu> 15.01.2012).

Sivasspor’u evinde ağırlayan Beşiktaş, yenik düştüğü karşılaşmada beraberlikle yetinmek zorunda kaldı. Bu skorla kara kartal zirveden resmen kopmuş oldu (<http://m.on5yirmi5.com/haber/17573.htm> Erişim tarihi: 30.06.2012).

Maçı koparmak, puan koparmak deyimlerindeyse aynı fiilin ettirgen çatılı şeklinin kullanılarak o takımın, birincisinde önemli, ikincisinde zor bir işi başardığı izlenimi okuyucunun zihninde pekiştirilmektedir:

İkinci yarıya da iyi başlayan sarı-lacivertliler Niang ve Santos ile bulduğu gollerle maçı koparmayı bildi. (www.haberaktuel.com 09 Mart 2011).

Akdeniz Belediyespor, liderden de puan kopardı. (<http://www.akdenizbelediyespor.com/akdeniz-belediyespor-liderden-de-puan-kopardi-akdeniz-belediyespor-liderden-de-puan-kopardi/> 13 Şubat 2012).

Kupaya veda etmek (bir takımın kupa yarışından elenmesi), ***yeşil sahalara veda etmek*** (futbolcunun futbolu bırakması) deyimlerindeyse “veda” kelimesiyle, “yokluk, mahrumiyet” kavramları çağrıştırılmıştır. Bu deyimlerin kullanıldığı yerlerde o takımın söz konusu edilen yarışta bir daha yer almaya-
cak olmasından veya o futbolcunun bir daha seyirci karşısına çıkamayacağından duyulan üzüntü etkileyici bir üslupla verilmek istenmiştir:

İtalya’da şampiyonluğunu ilan eden Milan, kupaya yarı finalde veda etti. (<http://www.futbolingo.com/haber/32872/Milan-kupaya-veda-etti> 11 Mayıs 2011).

Ayhan Akman yeşil sahalara veda etti.

Galatasaraylı Ayhan Akman, 2011-2012 sezonu itibarıyla futbol kariyerini noktalarken, birçok önemli başarıya imza atarak aktif spora veda etti. (<http://www.haber7.com/spor/haber/879571-ayhan-akman-yesil-sahalara-veda-etti> 14 Mayıs 2012).

Futbol deyimlerinde sık kullanılan bir kelime de “zirve”dir. Bu kelimeyle oluşturulan deyimlerin kalabalık bir kavram alanı oluşturmasının yanında, aşağıdaki deyimlerde “zirve” kelimesinin duygu değerinden de fazlasıyla yararlandığı gözlenmektedir. Bu kelimeyle oluşturulan **ligi zirvede tamamlamak** (şampiyon olmak), **ligin zirvesinde (olmak)** (lig yarışı devam ederken sıralamada en üstte bulunmak), **zirve mücadelesi vermek** (bir takımın, lig yarışında, şampiyonluğu veya üst dereceleri hedeflemesi) **zirveye ortak olmak** (bir takımın, üst üste oynadığı maçları kazanarak lig şampiyonluğuna aday olması), **zirveye oynamak** (bir takımın, lig yarışında, şampiyonluğu veya üst dereceleri hedeflemesi), **zirveye tırmanmak** (lig yarışında, bir takımın art arda maçlar kazanarak üst basamaklara çıkması), **zirveyi zorlamak** (lig yarışında bir takımın, üst sıralarda yer almaya aday olması) deyimlerinde bir yandan “ulaşılmazlık, büyüklük, güç, kudret” gibi kavramlar çağrıştırılırken diğer yandan taraftara, takımının layık olduğu yerin en üst seviye olduğu mesajı verilmektedir.

Derlediğimiz futbol deyimlerinin bir kısmında da mecazlı anlatımların alışılmamış bağdaştırmalarla gerçekleştirildiğini gözledik. Anlatımı güçlendirmek için edebiyat eserlerinde sıklıkla kullanılan alışılmamış bağdaştırmalar (Aksan 1999: 82-86; Aksan 2005: 4) futbol deyimlerinde de bolca görülmektedir. Aşağıda bu gibi futbol deyimlerine örnekler verilmiştir:

Adamını kucağına almak: Hareketini kısıtlamak veya engellemek için rakibi sıkıştırmak.

Alkış toplamak: Futbolcunun veya futbol takımının seyirciler tarafından beğenilmesi.

Altın gol: Turnuvalarda, berabere biten final maçlarının uzatma bölümlerinde gol atan takımın galip sayılması.

Altın karma: Bir turnuvadan sonra veya ligin bitiminde, takımına en üst seviyede yararlı olan on bir futbolcunun adının, bir takım oluşturacak şekilde sıralanması.

Asansör takım: Üst kümeden alt kümeye sıklıkla düşüp çıkan takım.

Avantaj yakalamak: Bir takımın, elemeli maçların ilkinde rakibini yenerek tur atlama ihtimalini yükseltmesi.

Beraberliği kurtarmak: Bir takımın, galip gelme ihtimali yüksek olan maçta geriye düştükten sonra maçı beraberlikle bitirebilmesi.

Beraberlik(i) yakalamak: Bir takımın, maçta geriye düştükten sonra beraberliği sağlayabilmesi.

Doksana göndermek: Kale direklerinin kesiştiği yerden, futbolcunun, gol atması.

Doksana takmak: Kale direklerinin kesiştiği yerden, futbolcunun, gol atması.

Doksandan çıkarmak: Kalecinin, topa, kale direklerinin kesiştiği yerde müdahale edip golü önlemesi.

Doksandan dönmek: Topun kaleye girmeyip kale direklerinin kesiştiği yerden geri dönmesi.

Eze eze yenmek: Bir takımın diğerini üstün bir oyunla ve bol golle yenmesi.

Galibiyetle tanışmak: Bir takımın, lig yarışında veya bir turnuvada ilk kez maç kazanması.

Gole imza atmak: Futbolcunun gol atması.

Gol makinesi: Çok gol atan futbolcu.

Gol olup yağmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gol orucunu bozmak: Bir oyuncunun uzun süre gol atamayıp bu başarısızlığını gol atarak gidermesi.

Gol yağdırmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gol yağmuruna tutmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gol yağmuruna tutulmak: Bir takımın, rakibine dört veya daha fazla gol farkıyla yenilmesi.

Jenerasyon yakalamak: Bir takımın, belli bir dönemde çok iyi oyuncularını kadrosunda bulundurması.

Kalecide erimek: Atanın, rakip takım kalecisi tarafından önlenmesi.

Katı savunma yapmak: Rakibine gol atma fırsatı vermemek amacıyla bir takımın, atak yapmaktan kaçınıp yalnızca kalesini savunmak için oynaması.

Koyu Beşiktaşlı: Beşiktaşlı çılgınca destekleyen taraftar.

Koyu Fenerli: Fenerbahçeyi çılgınca destekleyen taraftar.

Koyu Galatasaraylı: Galatasaraylı çılgınca destekleyen taraftar.

Maça damgasını vurmak: Bir oyuncunun maçta çok iyi oynaması:

Maçı koparmak: Bir takımın, maçın kazanılmasını sağlayan gol veya golleri atabilmesi.

Maçın kırılma anı: Maçın seyrini değiştiren; ancak önemi daha sonra ortaya çıkan maçtaki bir gol, bir durum veya hareket.

Maçın kırılma noktası: Maçın seyrini değiştiren; ancak önemi daha sonra ortaya çıkan maçtaki bir gol, bir durum veya hareket.

Milimetrik pas atmak: Futbolcunun, pası, uzaktaki takım arkadaşının tam ayağına atması.

Ofsayt kokmak: Hakemin, kurallara uygun olduğuna hükmettiği bir pozisyon sonrasında gol olmasına rağmen, seyircilerin pozisyonda ofsayt olduğunu iddia etmeleri.

Oyun disiplininin kopmak: Bir takımın, maçta, herhangi bir sebeple moralinin bozulmasından dolayı çalıştırıcının verdiği taktiği uygulayamaz hâle gelmesi.

Oyun soğumak: Maçtaki heyecanın uzun bir duraklamadan sonra azalması.

Oyunu soğutmak: Taktik gereği, rakibin atak yapmasına fırsat vermemek için, topu oyuncular arasında dolaştırmak veya sık sık oyun alanının dışına atmak.

Ölüp ölüp dirilmek: Bir takımın, rakibini zorlanarak yenmesi.

Ölü top: Hakemin serbest vuruş kararından sonra topla oynanmış olması.

Ölü yaprak: Ünlü Fransız futbolcu Michael Platini'nin, belli bir yöne doğru ilerleyen topun, aniden alçalmaya başlayıp yön değiştirmesiyle ünlenen vuruşları için söylenen bir söz.

Pis burun vurmak: Futbolcunun, topa ayak parmaklarının ucuyla ve sertçe vurması.

Renklerine bağlamak: Bir kulübün, futbolcuyla resmen anlaşarak, onu kendi takımında oynatması.

Sahadan silmek: Bir takımın, rakibinden çok üstün oynayıp bolca da gol atarak rakibini yenmesi.

Sakatlar ordusu: Bir takımda çok sayıda sakat futbolcunun bulunması.

Sırtı dönük oynamak: Futbolcunun, pası alıp rakip oyunculara rağmen, atağı en etkili biçimde geliştirebilmesi.

Sinir harbi: Maç sırasında iki takımın futbolcuları veya yöneticileri arasında sürtüşmelerin ve sataşmaların görülmesi.

Söz kesmek: Bir kulübün, futbolcuyla, resmî sözleşme imzalamadan önce ondan, mukavele imzalayacağına dair söz alması.

Şampiyonluk tatmak: Futbolcunun, şampiyon olmuş bir takımın kadrosunda bulunması.

Takım tutmak: Kişinin herhangi bir futbol takımını gönülden desteklemesi.

Tek başına takım: 1. Futbolcunun, oynadığı takıma çok yararlı olması.
2. Bir futbolcun aldığı ücretin başka bir takımın bütün futbolcularının aldığı ücrete denk veya ondan fazla olması.

Top direği yalamak: Topun direğe sürterek dışarı çıkması.

Top kargalara gitmek: Çekilen şutun, kalenin çok üzerinden oyun alanının dışına çıkması.

Topu kesmek: Futbolcunun gol atabilecek durumdaki arkadaşına havadan veya yerden pas vermesi.

Topun altına girmek: Topun alt kısmına vurmaktır.

Topu yumuşatmak: Futbolcunun, havadan gelen topu, sektirmeden ayağıyla karşılayabilmesi.

Turu cebe koymak: Bir takımın, elemeli iki maçın ilkinde tur atlayacak sonucu elde etmesi.

Tutuk (futbol) oynamak: Bir takımın, maçı kazanabilecek kadar iyi oynayamaması:

Üç puana uzanmak: Bir takımın diğerini yenmesi.

Üç puan bırakmak: Bir takımın, oynadığı maçta yenilmesi.

Üç puan çıkarmak: Bir takımın, bütün olumsuz şartlara rağmen maçı kazanması.

Yeniden doğmak: Önceleri yıldız kabul edilen bir futbolcunun, verimsiz geçen uzun bir dönemden sonra, oynadığı maçlarda yeniden başarılı olması.

Yüreğini sahaya koymak: Maçı kazanmak için taktiğin yanı sıra samimi bir çabanın da gerekliliğini anlatan bir söz.

Zirveden kopmak: Ligde aldığı başarısız sonuçlardan sonra bir takımın, liderlikten veya üst sıralardan uzaklaşması.

Bunlardan başka, *rahat nefes aldirmek*, “geniş bir nefes almak” deyiminden; *takımını kurtaran kaptan* ise “gemisini kurtaran kaptan.”¹³ deyiminden analoji (örnekseme) yoluyla oluşturulmuş futbol deyimleridir.

B.4. Futbol deyimlerinde bazı kavram alanları:

Futbol deyimlerini anlam bakımından incelediğimizde, bu deyimlerin belli kavram alanlarında kümелendiğini gözlemekteyiz. Bu kümelenme, anlatımda ayrıntıya inme ihtiyacının tabii bir sonucudur. Biz bildirimizde, pek çok kavram alanından yalnızca üçünü, *galibiyet*, *beraberlik* ve *gol* kavramlarını ele alarak bu kavram alanlarına giren deyimleri sınıflandırmaya ve anlam ilişkilerini, ayrıntılarını incelemeye çalışacağız. Mesela, sözlüğümüzde yer alacak deyimler arasında “galibiyet” kavramının üç ayrıntıyla tespit edildiğini gözlemekteyiz. Bunlardan birincisi galibiyeti yücelterek anlatma, ikincisi maçın farklı kazanıldığını anlatma, üçüncüsü de galip gelen takımın rakibinden daha üstün oynayarak maçı kazandığını anlatma. “Beraberlik” için de iki kavram alanının oluştuğunu gözlemekteyiz. Bu kavram alanlarından biri maç devam ederken beraberliğin anlatılması diğeri ise maç bittikten sonra ortaya çıkan beraberlik sonucunun anlatılması. “Gol” kavramı da üç ayrı kavram alanında kümeleşen deyimlerle karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri golün sade bir üslupla anlatılması, ikincisi golü atan futbolcunun rolünün öne çıkarılması, üçüncüsü ise golün atılış biçimini anlatan deyimler. Bu açıdan bakıldığında, dilin, futbol deyimleriyle kazanmış olduğu zenginliğin yalnızca deyim hazinesinin artmasından ibaret olmadığı, aynı zamanda, dilin anlatım gücünün deyimler vasıtasıyla ne ölçüde geliştiği ortaya çıkmaktadır. Aşağıda *galibiyet*, *beraberlik* ve *gol* kavramlarının oluşturduğu kavram alanlarına giren futbol deyimlerine örnekler verilmiştir:

¹³ Bu deyim TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Veri Tabanı’nda atasözü olarak kaydedilmiştir.

B.4.a. Galibiyetle ilgili deyimler:

B.4.a.I. Kazanan takım açısından galibiyetin önemini anlatan (galibiyeti yücelten) deyimler:

Destan yazmak: Türk takımlarından birinin, daha çok Avrupa takımlarıyla yapılan maçlarda, kendisinden beklenenin üzerinde bir başarı elde etmesi.

Tarih yazmak: Türk takımlarından birinin, daha çok Avrupa takımlarıyla yapılan maçlarda, kendisinden beklenenin üzerinde bir başarı elde etmesi.

Eli boş göndermek: Bir takımın, kendi sahasında oynadığı maçta rakibini yenmesi.

Gülen taraf (olmak): Bir takımın oynadığı maçta rakibini yenmesi.

Puansız göndermek: Bir takımın, kendi sahasında rakibini yenmesi.

Rövanşı almak: Elemeli maçlardan ilkinde yenilen takımın, ikincisinde galip gelip hedefine ulaşması:

Rövanşı vermemek: Elemeli maçlardan ilkinde galip gelen takımın, ikincisinde de rakibine yenilmeyip hedefine ulaşması:

Yüzler gülmek: Bir takımın, arka arkaya oynadığı maçlarda rakiplerini yenerek hedefine doğru ilerlemesi.

Engeli aşmak: 1. Lig, kupa gibi yarışlarda veya bir turnuvada, hedeflediği başarıyı elde etmek isteyen takımın oynadığı maçları kazanması. 2. Bir takımın oynadığı maçta rakibini yenmesi.

Engeli geçmek: 1. Lig, kupa gibi yarışlarda veya bir turnuvada, hedeflediği başarıyı elde etmek isteyen takımın oynadığı maçları kazanması. 2. Bir takımın oynadığı maçta rakibini yenmesi.

Engeli kayıpsız geçmek: Bir takımın oynadığı maçı kazanması.

Saf dışı bırakmak: 1. Turnuva veya kupa maçlarında, bir takımın rakibini elemesi. 2. Lig yarışında bir takımın rakibini yenerek onun, yarışta geri kalmasını sağlaması.

Güle oynaya: Bir takımın rakibini rahatça yenmesi.

Rakibini devirmek: Bir takımın oynadığı maçta rakibini yenmesi.

Kendini sıkmamak: Bir takımın rakibini rahatça yenmesi.

Yukarıdaki deyimlerin hepsi de galibiyeti anlatmaktadır. Ancak bunların her biri galibiyeti hedef kitlenin nazarında yücelten, onun önemini vurgula-

yan birer duygu değerine sahiptir. Bu deyimlerden **tarih yazmak** ve **destan yazmak** galibiyetin âdeta ulaşılmaz bir başarı olarak algılanmasını sağlamaya yöneliktir. Bu iki deyim daha çok Türk takımlarının, Avrupa'nın güçlü takımları karşısında galip geldikleri maçların sonunda kullanılmaktadır. Geçmiş yıllarda Türk takımlarının Avrupa takımlarına karşı farklı mağlup olmalarından sonra zaman zaman elde edilen başarılı sonuçlar basında böylesi yüceltici ifadelerle yansıtılmaktadır:

Fatih Terim destan yazmış biridir. Galatasaray'ın UEFA ve Süper Kupa'ya kazanması bir destandır. Dilden dile anlatılmış, anlatılmaya da devam edilecektir. (www.seneraksu.com 08.09.2006).

Hollanda'da Türk Futbol Takımı Tarih Yazdı.

Zaandam Türkspor (ZTS) A1 Genç Takımı Hollanda Kraliyet Futbol Federasyonu (KNVB) Kupa Final karşılaşmasında rakibi Onze Gezelle'yi 3-2 yenerek şampiyon oldu. (<http://www.webhaber.com/Hollanda-Da-Turk-Futbol-Takimi-Tarih-Yazdi-haberi> 17 Mayıs 2011).

Eli boş göndermek, puansız göndermek, rövanşı almak, rövanşı vermemek, saf dışı bırakmak gibi deyimlerse hedef kitlenin tuttuğu takımın ne kadar güçlü olduğu çağrışımını da barındırmaktadır:

Beyşehir Belediyespor, Beyşehir 75. Yıl Cumhuriyet Stadı'nda ağırladığı Ereğlispor'u eli boş gönderdi. (www.bgrt.com.tr 23 Ocak 2011).

Chelsea Manu'yu puansız gönderdi.

Premier League'de Chelsea lider Manchester United'ı 2-1 mağlup etti.

Sezonun ilk maçında Karabük'e 2-0 kaybettik. Bu maçı kazanarak hem rövanşı almış olacak hem de ilk 10 hedefine bir adım daha yaklaşıcağız. (<http://www.dha.com.tr/haberdetay.asp?tarih=20.05.2011&Newsid=161223&Categoryid=7> 11.5.2011).

İlk maçın rövanşını vermemek için sahaya çıkacağız, diye konuştu. (<http://www.manisahaberleri.com/haber-detay.aspx?id=1217> 18.02.2011).

Manchester United Chelsea'yi saf dışı bıraktı.

Şampiyonlar Ligi çeyrek final rövanş maçında Manchester United Chelsea'yi 2-1 yenerek yarı finale yükseldi. (<http://www.cnnturk.com/2011/spor/futbol/04/13/manu.chelseayi.saf.disi.birakti/613100.0/index.html> 13 Nisan 2011).

Kendini sıkımmamak ve onunla aynı anlama gelen **güle oynaya** deyimleri de bir takımın maçı ne kadar kolay kazandığını anlatmaktadır.

Yüzler gülmek, gülen taraf (olmak) deyimleri galibiyetin sevinçle karşılandığını, *engeli aşmak, engeli geçmek, engeli kayıpsız geçmek* deyimleri de takımın zor bir maçı kazandığını veya muhtemel bir mağlubiyetten başarıyla sıyrıldığını anlatır.

Rakibini devirmek deyimini ise bir takımın ne derece güçlü olduğunu anlatırken “devirmek” fiilinin çağrışım gücünden faydalanılarak elde edilmiştir.

B.4.a.II. Farklı sonuçla galip gelindiğini anlatan deyimler:

Farka gitmek: Maç bitmeden bir takımın, rakibine dört veya daha fazla gol atmayı başarması.

Fark atmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Fark yapmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gole boğmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gol olup yağmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gol yağdırmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Gol yağmuruna tutmak: Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi.

Ter atmak: Bir takımın, rakibini kolayca ve bol gol atarak yenmesi.

Gole boğmak, gol olup yağmak, gol yağdırmak, gol yağmuruna tutmak deyimlerinde anlamı güçlendirmek için “çokluk, bolluk” gibi kavramları çağrıştıran “yağ-, yağdır-” fiilleriyle “yağmur” kelimesinden de yararlanılmıştır.

B.4.a.III. Maçı kazanan takımın, daha üstün oynayarak rakibini yendiğini anlatan deyimler:

Eze eze yenmek: Bir takımın, diğerini üstün bir oyunla ve bol golle yenmesi.

Ezip geçmek: Bir takımın diğerini üstün bir oyunla ve bol golle yenmesi.

Sahadan silmek: Bir takımın, çok iyi oynayıp bolca da gol atarak rakibini yenmesi.

Ter atmak: Bir takımın, rakibini kolayca ve bol gol atarak yenmesi.

Çoğu deyim aktarması yoluyla yapılmış yukarıdaki deyimlerden *eze eze yenmek ve sahadan silmek* örneklerinde “ez-, sil-” gibi fiillerin de çağrışım gücünden yararlanılmıştır. **Ter atmak** deyimindeyse rakibin galip takıma ne kadar hafif geldiği ad aktarması yoluyla anlatılmıştır.

B.4.b. Beraberlikle ilgili deyimler:

İncelemelerimize göre, spor basınında, beraberliğin anlatımında da iki yol izlendiği gözlenmektedir:

B.4.b.I. Maç oynanırken beraberliğin devam ettiğini anlatan deyimler:

Berabere getirmek: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Beraberliğe taşımak: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Beraberliği getirmek: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Eşitliği sağlamak: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Eşitliği yakalamak: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Skora denge getirmek: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Skorda dengeyi sağlamak: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Skoru dengelemek: Geride olan takımın gol veya goller atıp maçta beraberliği sağlaması.

Gole cevap vermek: Bir takımın beraberlik golünü atması.

Maça ortak olmak: Maçta, geride olan takımın gol atıp beraberliği sağlaması.

Maçta eşitlik olmak: Oynanmakta olan maçta beraberlik durumunun devam etmesi.

Skorda eşitlik olmak: Oynanmakta olan maçta beraberlik durumunun devam etmesi.

Beraberlik(i) yakalamak: Bir takımın, maçta geriye düştükten sonra beraberliği sağlayabilmesi:

Geri gelmek: Bir takımın, maçta birkaç gol yiyip geriye düştükten sonra beraberliği sağlayabilmesi veya rakibini yenmesi.

B.4.b.II. Maçın beraberlikle sonuçlandığını anlatan deyimler:

Beraberliği kurtarmak: Bir takımın, galip gelme ihtimali yüksek olan maçta geriye düştükten sonra maçı beraberlikle bitirebilmesi.

Galibiyeti koruyamamak: Öne geçen takımın, maç sonunda berabere kalması veya yenilmesi.

Beraberlik almak: Maç sonunda, iki takımın da aynı sayıda gol atması.

Bir puanı kurtarmak: Bir takımın, yenme ihtimali yüksek olan maçta geriye düştükten sonra maçı beraberlikle bitirebilmesi.

Bir puanla yetinmek: Bir takımın, kazanabileceği bir maçı berabere bitirmesi.

Bir puana razı olmak: Bir takımın, kazanabileceği bir maçı berabere bitirmesi.

Berabere kalmak: Maç sonunda, iki takımın da aynı sayıda gol atması.

Puan çıkarmak: Yenilme ihtimali yüksek olan bir takımın, rakibiyle berabere kalması.

Puan kapmak: Yenilme ihtimali yüksek olan bir takımın, rakibiyle berabere kalması.

Puanları paylaşmak: Galibiyete iki puan verilen lig yarışında, takımların bir maçta berabere kalması.

Maç başladığı gibi bitmek: Maçın 0-0 bitmesi.

Sahadan bir puanla ayrılmak: Maç sonunda, iki takımın da aynı sayıda gol atması.

Kardeş payı (yapmak): Maç sonunda, iki takımın da aynı sayıda gol atması.

Elinden kaçırmak: Rakibini yenecek güçte olmasına rağmen, bir takımın maçı berabere bitirmesi.

Eşitlik bozulmamak deyimini ise hem maç bitmeden hem de beraberlikle biten maçların sonunda kullanılmaktadır.

Futbolun en çekici olayı olan “gol” ise futbol kavram alanları içinde en zengin olanlarındandır. Aşağıda gol atmayı anlatan deyimler zengin ayrıntılarıyla verilmiştir.

B.4.c. Golle ilgili deyimler:**B.4.c.I. Sade bir üslupla gol kaydetmeyi anlatan deyimler:**

Galibiyeti getirmek: Bir takımın, rakibini yenmesi için gerekli golün atılması.

Gol atmak: Topun, karşı takımın kalesine girmesini sağlamak.

Gol gelmek: Gol olmak.

Gol kaydetmek: Karşı takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Gol(ü) bulmak: Bir takımın gol atmayı başarması.

Son vuruşu yapmak: Futbolculardan birinin, takımının atağını golle sonuçlandırması.

Tabelayı değiştirmek: Maçta futbolculardan birinin gol atması.

Top ağlara gitmek: Gol olmak.

Top ağlarda (olmak): Topun kaleye girmesi.

Top filelerde (olmak): Topun kaleye girmesi.

Top ağlarla buluşmak: Topun kaleye girmesi.

B.4.c.II. Golün atılış biçimini öne çıkaran deyimler:

Golün atılış biçiminin okuyucuya, dinleyiciye veya seyirciye anlatılması spor basınında gayet önemlidir. Bu durum, zengin bir üslubu gerekli kılar. Bu amaçla spor yayıncılığında pek çok deyim kullanılır. Futbolda, bilhassa kale direklerinin kesiştiği yerden gol atmak fevkalade bir beceri sayıldığından, futbol yayınlarında da bu durumu anlatan birden fazla deyim oluşmuştur. Aşağıda bu tür deyimlere örnekler verilmiştir:

Doksana göndermek: Kale direklerinin kesiştiği yerden, futbolcunun gol atması.

Doksana takmak: Kale direklerinin kesiştiği yerden, futbolcunun gol atması.

Çatala asmak: Kale direklerinin kesiştiği yerden, futbolcunun gol atması.

İğne deliğinden geçirmek: Kalecinin bırakmış olduğu küçük bir boşluktan gol atmayı başarmak.

Köşeye bırakmak: Topu kalenin köşelerinden birine atarak rakip kaleye girmesini sağlamak.

Örümcek ağlarını almak: Kale direklerinin kesiştiği yerden, futbolcunun gol atması.

B.4.c.III. Golün atılmasında futbolcunun rolünü öne çıkaran deyimler:

Gole imza atmak: Bir futbolcunun gol atması.

Topu ağlara bırakmak: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Topu ağlara göndermek: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Topu ağlarla buluşturmak: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Topu filelere bırakmak: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Topu filelere göndermek: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Fileleri havalandırmak: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Ağları havalandırmak: Rakip takımın kalesine topun girmesini sağlamak.

Futbolda daha başka pek çok durum ve olay böylesine ayrıntılı bir biçimde deyimlerle anlatılabilmektedir. Biz bu çalışmamızda yukarıda sıraladıklarımıza yetiniyoruz.

B.5. Futboldan günlük dile geçen deyimler:

Futbolun eğlence kültürümüzde ne derece yer ettiği ortadadır. Her yaşta insanın maç seyretmekten keyif aldığı bir toplumun günlük dilinde de elbette futbolun yansımaları olacaktır. Bunun en önemli göstergelerinden biri günlük konuşmalarda kullanılan deyimlerdir. Günümüz Türkiye Türkçesinde futbol terimleriyle veya futbolda kalıplaşan bazı cümlelerle kişilerin birbirine hitap ettiği ve hayattaki bazı durumları anlattığı gözlenmektedir. Bu amaçla kullanılan deyimler aşağıda sıralanmıştır:

Aralarında paslaşmak: Menfaatleri birleşen kişilerin birbirleriyle yardımlaşması, dayanışması.

Bir sıfır geride başlamak: Başkalarına göre bir konuda daha donanımsız olmak.

Bir sıfır önde başlamak: Başkalarına göre bir konuda daha donanımlı olmak.

Dakika bir gol bir: Bir işe başlar başlamaz kötü bir gelişmeyle karşılaşmak.

Direkten dönmek: Ramak kalmak.

Gol atmak: Birini zor duruma düşürmek.

Gol yemek: Birinin yaptığı bir işe karşılık verememek, yanlış görülmek.

Markaj(ın)a almak: Bir kişiyi sıkı takibe almak.

Pas vermemek: Karşı cinse umut ve cesaret vermemek, gösterilen ilgiye kayıtsız kalmak .

Rövanş almak: Acısını çıkarmak, öç almak.

Sahaya inmek: Beklenen bir işe başlamak.

Sarı kart göstermek: Uyarıda bulunmak.

Ters köşeye yatırmak: Kandırmak, yanıltmak.

Top (birinde olmak): Bir konuda davranma serbestliğine sahip olmak.

Topu taca atmak: Sürüncemede bırakmak, üstüne alınmamak.

Uzatmaları oynamak: Çok yaşlanmak, ölmek üzere olmak.

Topa girmek: Konuyu açmak, işe karışmak.

Tribünlere oynamak: Herhangi bir yöneticinin veya siyasetçinin, kitleleri etkilemeye yönelik davranışlarda bulunması.

Yukarıdaki örneklerden bazıları futbolda da deyim olarak kullanılırken bazıları yalnızca günlük hayatta deyim olarak kullanılmaktadır. Bunlardan, *dakka bir gol bir, gol atmak, gol yemek, markaj(ın)a almak, pas vermemek, rövanş almak, sahaya inmek, sarı kart göstermek, top (birinde olmak), topu taca atmak, topa girmek, uzatmaları oynamak* gibi deyimler hem futbolda hem günlük hayatta deyim özelliği taşıırken *aralarında paslaşmak, bir sıfır geride başlamak, bir sıfır önde başlamak, direktten dönmek, ters köşeye yatırmak*, yalnızca günlük hayatta deyim olarak kullanılmaktadır.

B.6. Günlük dildeki deyimlerin futbol yayınlarındaki kullanımıyla ilgili bazı değerlendirmeler:

Günlük hayatta kullanageldiğimiz pek çok deyim, futbol maçlarının yazılı, sözlü anlatımında ve yorumlanmasında da kullanıldığı gözlenmektedir. Bu durum, anlatımı çekici kılmaya yöneliktir. Basın yayındaki futbol anlatım

dili yalnızca kendi ürettiği deyimlerle yetinmemekte, Türkçenin engin deyim hazinesinden de yararlanmaktadır. Türkçenin deyimlerinin bu şekilde kullanılması dilin her gün yeniden işlenmesinin sonucudur. Bizce, bu gibi deyimlerin futboldaki anlamlarının da deyim sözlüklerinde yer alması gereklidir.

Futbol yayınlarında günlük hayattan aktararak kullanılan deyimler incelendiğinde bu deyimlerin bir kısmında, anlamın korunarak yalnızca kullanım alanının genişlediği bir kısımdaysa deyim bir yan anlam kazandığı gözlenir. Öte taraftan, günlük dilde kullanılan bazı deyimler futbolda bambaşka anlamlarla kullanılırken bazı deyimler, önüne bir kelime alarak yeni bir kalıp içinde kullanılmakta; böylece dilde yaşayan deyim anlatım gücünden yararlanılmaktadır. Aşağıda bu tür deyimlere pek çok örnek sunulmuştur:

B.6.a. Kullanım alanı genişleyen deyimler:

Aşağıda, günlük hayatta kullandığımız ve futbol yayınlarında da rastladığımız futbol deyimlerinin anlamları ayrı ayrı verilmiştir. İlk sırada verilen karşılık, deyim futbol yayınlarındaki anlamı, sonraki ise günlük kullanımdaki anlamıdır. Her deyimden sonra günlük kullanımdaki anlamıyla ilgili açıklamalar parantez içinde verilmiştir:

Adını (bir şeye) altın harflerle yazdırmak: Bir futbolcunun meslek hayatında çok başarılı olduğunu anlatan bir söz: (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Çantada keklik: 1. Bir takımın, rakibini rahatlıkla yenebileceğini anlatan bir söz. 2. Bir takımın, turu geçeceği veya şampiyon olacağı konusunda hiçbir şüphe duyulmaması.

Çantada keklik:

Ele geçirilmesi o denli kesin ki ele geçirilmiş sayılır. (ÖAA)

Ele geçirilmesi veya el altında bulundurulması kesin. (İP)

Geçer not almak: Futbolcunun, takımın, seyirciler, teknik adamlar veya idareciler tarafından beğenilmesi: (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Hedefe kilitlenmek: 1. Bir takımın, oynayacağı maçı mutlaka kazanmak istemesi. 2. Bir takımın, lig yarışında veya bir turnuvada şampiyon olmayı çok istemesi (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

İkinci baharını yaşamak: İleri yaştaki futbolcunun takımına faydalı olmaya devam etmesi (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

İpten dönmek: Bir takımın, maçın sonunda zor da olsa gol atmayı başarıp yarıştığı takımlara göre sıralamadaki durumunun kötüleşmesini önlemesi (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Kapalı kutu: Oyun anlayışı ve teknik becerileri hakkında bilgi bulunmayan takım.

Kapalı kutu: 1. İçindekini belli etmeyen, sır saklayan kimse. 2. Niteliği gizli kalan. (ADVT)

Kolay lokma olmamak: Bir takımın, kendinden güçlü rakibine kolayca yenilmeyeceğini anlatan bir söz. (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Topun ağzında (olmak): Takımda istenmeyen bir futbolcunun, başka takıma verileceği haberinin yayılması:

Topun ağzında:

1. İlk önce saldırılacak yer. 2. Çatılacak ilk kişi. (ÖAA)

1. Öncelikli vurulacak veya ele geçirilecek (yer). 2. Haddi bildirilecek, defedilecek (kişi). (İP)

Çatılacak, harcanacak, atılacak ilk kişi, tehlikeye çok yakın olan kimse için kullanılır. (AP)

Yaprak dökümü: Birçok futbolcunun, çeşitli sebeplerle, oynadıkları takımdan aynı dönemde ayrılması (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Yara sarmak: Lig yarışında, daha önce oynadığı maçlardan bazılarını kaybeden veya o maçlarda berabere kalarak puan kaybeden bir takımın, daha sonra oynadığı bir maçı kazanması (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Biletini kesmek: Bir futbolcunun, takımda oynatılmak istenmeyip çalıştırıcı veya idareciler tarafından başka kulübe transfer edilmesine karar verilmesi.

Biletini kesmek: 1. Ölümüne karar vermek. 2. İşine son vermek, işten uzaklaştırmak, ayırmak. (ADVT)

Denizi geçip derede boğulmak: Bir takımın güçlü rakibini yenip daha zayıf rakibine yenilmesi.

Çaydan geçip derede boğulmak: Büyük güçlükleri yenmişken önemsiz bir sebepten başarısızlığa uğramak. (ADVT)¹⁴

Denizden (denizi) geçip çayda boğulmak: Büyük güçlükleri yenmişken önemsiz bir sebepten başarısızlığa uğramak. (ADVT)

Diş geçirememek: Oynadığı maçta galip gelmesi arzu edilen bir takımın, berabere kalması veya yenilmesi.

Diş geçirememek: Gücü yetmemek. (ADVT)

Dişine göre (olmak): Bir takımın, rakibini kolayca yeneceğini düşünmesi.

Dişine göre: 1. Gücünün yeteceği, altından kalkabileceği bir durumda. 2. Uygun, kolay (ADVT).

Dize getirmek: Bir takımın, maçı kazanma ihtimali daha yüksek olan rakibini yenmesi.

Dize getirmek: Kendisine karşı geleni yenerek buyruğuna uyacak duruma getirmek. (ADVT)

Eli boş dönmek: Bir takımın deplasman maçında yenilmesi.

Eli boş dönmek (çevrilmek veya geri gelmek): Umduğunu alamadan dönmek. (ADVT)

El sıkışmak: Bir kulübün, futbolcuyla, resmî sözleşme imzalamadan önce ondan, mukavele imzalayacağına dair söz alması.

El sıkışmak: Pazarlıkta anlaşmak. (ADVT)

Faturayı (birine) kesmek: Takımın mağlup olmasının sorumlusunu bildiren bir söz.

(Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Fire vermek: 1. Bir takımın oynayacağı maçtan önce, kadrosunda sakat veya cezalı futbolcuların bulunması. 2. Bir takımın berabere kalarak veya yenilerek rakibiyle arasındaki puan farkının açılması. 3. Lig yarışında veya

¹⁴ TDK *Atasözleri ve Deyimler Veri Tabanı*'nda bu deyim, "çaydan geçip derede boğulmak" ve "denizden (denizi) geçip çayda boğulmak" çeşitlemeleriyle, kaydedilmiştir. İ. Parlatur ise deyim 2.621. sırada "çaydan geçip derede boğulmak" ve 2.987. sırada "denizden geçip çayda boğulmak" biçimlerinde kaydetmiştir.

turnuva maçlarında lider durumdaki takımın puan kaybederek takipçisiyle arasındaki puan farkının azalması.

Fire vermek: Eksilmek, azalmak. (ADVT)

Görücüye çıkmak: Transfer edilmek istenen veya takip edilen bir futbolcunun, menajerler veya başka takımın teknik adamları, idarecileri tarafından maçta izlenmesi.

Görücüye çıkmak: Evlenmesi söz konusu olan kız görücüye görünmek. (ADVT)

Gözden çıkarmak: Bir futbolcunun, takımda oynatılmak istenmeyip çalıştırıcı veya idareciler tarafından başka kulübe transfer edilmesine karar verilmesi.

Gözden çıkarmak: Bir mal, para, değer yargısı vb. maddi veya manevi varlığın elden çıkarılmasını kabul etmek. (ADVT)

Göz koymak: 1. Bir kulübün, bir futbolcuyu transfer etmek istemesi. 2. Bir takımın, bir üst veya en üst ligde oynamayı hedeflemesi. 3. Bir takımın, katıldığı turnuvada veya kupa yarışında şampiyon olmayı hedeflemesi.

Göz koymak: Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmeyi istemek. (ADVT)

Kan kaybetmek: Bir takımın, lig yarışında, üst üste birkaç maçta yenilerek veya berabere kalarak hedefinden uzaklaşması.

Kan kaybetmek: 1. Herhangi bir nedenle vücuttan çok kan akmak. 2. Güçsüzleşmek, etkisini kaybetmek. (ADVT)

Kendi göbeğini kesmek: Bir takımın, hedefine ulaşmak için oynadığı maçta rakibini yenip başka takımların puan kaybetmesine ihtiyaç duymaması.

Kendi göbeğini kendi kesmek: Gereksinim duyduğu yardım, başkalarınca esirgendiğinde işini kendi görmek. (ADVT)

Keyfi kaçmak: 1. Bir takımın lig yarışında üst üste oynadığı maçlarda hedeflediği sonuçları alamaması. 2. Bir takımın, beklenmedik şekilde rakibine yenilmesi. 3. Bir takımın önemli bir futbolcusunun sakatlık veya ceza yüzünden sonraki maçlarda oynayamamasının takıma verdiği üzüntü.

Keyfi kaçmak: Neşesi kalmamak. (ADVT)

Kısmet tepmek: Bir takımın, oynadığı maçı kazanıp daha iyi bir duruma yükselme fırsatını değerlendirememesi.

Kısmetini ayağıyla tepmek: Kavuşacağı iyi bir durumu, değerini bilerek istememek. (ADVT)

Kök söktürmek: Bir takımın, maçta, kendinden daha güçlü rakibini zorlaması.

Kök söktürmek: Uğraştırmak, güçlük çıkarmak. (ADVT)

Nefes kesmek: Maçın çok heyecanlı ve bol gollü olması.

Nefesi kesilmek (daralmak veya tutulmak): 1. Güç soluk alacak duruma gelmek veya soluğu büsbütün durmak. 2. Bunalmak, sıkılmak. 3. Hayran kalmak, etkilenmek. (ADVT)

Nefesler tutulmak: Oynanacak maçı heyecanla beklemek.

Nefesini tutup beklemek: Heyecan, merak veya endişeyle sonucu izlemek. (ADVT)

Nefesi yetmemek: 1. Bir takımın, maç sırasında öne geçip maçın sonunda rakibine yenilmesi. 2. Bir takımın, maçta berberliği sağladıktan sonra, maç sonunda rakibine yenilmesi. (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Nefesini ensesinde hissetmek: Liderle ikinci sıradaki takım arasındaki puan farkının azalmış olması. (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Saç baş yoldurmak: Bir futbolcunun, rahtça gol atamamasından dolayı, seyircilerin veya çalıştırıcının aşırı derecede üzülmesi.

Saçını başını yolmak: Çok üzülme, üzüntüsünden dövünmek. (ADVT)

Sahneye çıkmak: Maçta bir futbolcunun, takım arkadaşlarına göre daha fazla gayret sarf ederek takımının galip gelmesini sağlaması.

Sahneye çıkmak: 1. Tiyatro, müzik vb. sanatçılar için sanatını izleyici önünde uygulamak, göstermek. 2. Kullanılmak, görünmek, ortaya çıkmak. (ADVT)

Son kozunu oynamak: 1. Mutlaka gol atması gerekli olan takımın çalıştırıcısının, son yedek futbolcuyu da oyuna alması. 2. Bir takımın, ligde kalabilmek için veya turu geçebilmek için oynadığı maçı mutlaka kazanmak zorunda olması.

Son kozunu (kartını) oynamak: Elinde bulunan son imkânı kullanmak. (ADVT)

Söz kesmek: Bir kulübün, futbolcuyla, resmî sözleşme imzalamadan önce ondan, mukavele imzalayacağına dair söz alması.

Söz kesmek: Genellikle evlenmek için anlaşıp kesin karar vermek. (ADVT)

Şeytanın bacağı kırılmak: 1. Futbolcunun, üst üste oynadığı maçlarda gol atamayıp sonraki ilk maçta gol atmayı başarması. 2. Bir takımın diğerini uzun bir süreden beri yenememesi veya ona gol atamaması.

Şeytanın bacağı (ayağını) kırılmak: 1. Herhangi bir sebeple yapılmayan bir işe başlamak veya gidilmeyen bir yere gitmek. 2. Uğursuzluğu, şanssızlığı, aksiliği yenmek. (ADVT)

Tehlike çanları çalmak: 1. Bir takımın küme düşme ihtimalinin belirlenmesi. 2. Bir takımın, kötü sonuçlar alıp sezon sonundaki hedeflerini gerçekleştirme ihtimalinin azalması. 3. Herhangi bir mevkide iyi oynamayan futbolcu veya futbolcuların, teknik adam ve idarecilerde, ilerleyen maçlarda takıma faydalı olamayacakları kanaatini oluşturması. 4. Bir futbolcunun veya çalıştırıcının, takımla ilişkisinin kesilmesi ihtimalinin belirlenmesi.

Tehlike çanları çalmak: Kötü bir durumun ortaya çıkacağı belli olmaya başlamak. (ADVT)

Yasa boğ(ul)mak: Önemli bir maçın kaybedilmesi, takımın küme düşmesi, yıldız bir futbolcunun takımdan ayrılması vb. sebeplerle o kulüp camiasının üzülmesi.

Yasa bürünmek (boğulmak, gömülmek): Çok üzülmek. (ADVT)

Yıldızı parlamak: Bir futbolcunun, oynadığı takımda her geçen gün daha iyi oynamaya başlaması ve dikkatleri üzerine çekmesi.

Yıldızı parlamak: Başarı yönünden herkesin dikkatini çekecek bir duruma gelmek, ün kazanmak. (ADVT)

B.6.b. Yan anlam kazanan deyimler:

Aşağıda, yan anlam kazanarak futbol yayınlarında kullanılan deyimler gösterilmiştir. İlk sırada deyimın futbol yayınlarındaki anlamı, sonrasında TDK'nin *Atasözleri ve Deyimler Veri Tabanı*'ndaki ve diğer deyim sözlüklerindeki anlamları verilmiştir.

Arayı açmak: Lig yarışında lider takımın kendisinden sonra gelen takımlarla arasındaki puan farkını artırması.

Arayı açmak: 1. Aradaki uzaklık artmak. 2. Görüşmemek. (ADVT)

Boyun eğmek: Yenilmek.

Boyun eğmek: İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak.(ADVT)

Göz doldurmak: Bir futbolcunun veya takımın, iyi oynayarak taraftarlara ve kulüp yöneticilerine gelecek için ümit vermesi.

Göz doldurmak: Değerinden çok görünüşüyle etkili olmak. (ÖAA)

Göz doldurmak: Görünüşüyle çok etkilemek. (İP)

Masaya oturmak: Kulüp yöneticilerinin, futbolcuyla, transfer anlaşması yapmak üzere bir araya gelmesi.

Masaya oturmak: Bir anlaşmazlığı çözümlmek üzere bir araya gelmek, toplanmak. (ADVT)

Suskunluğunu bozmak: 1. Bir oyuncunun, üst üste birçok maçta gol atamayıp bu süreci takip eden ilk maçta gol veya goller atması. 2. Bir takımın, uzun süre belli bir rakibi yenemeyip bu süreci takip eden ilk maçta o takımı yenmesi.

Suskunluğunu bozmak: Belli bir konuda uzun zamandır konuşmayan veya belli bir hususta kendisinden beklenen tepkiyi göstermeyen kişinin konuşmaya başlaması. (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Yara almak: Bir takımın, bir veya birden fazla maçta yenilmesiyle lig yarışında rakiplerine göre geri kalması.

Yara almak: 1. Yaralanmak. 2. İtibar kaybetmek.(ADVT)

Yolları(nı) ayırmak: 1. Yönetimce, futbolcunun veya çalıştırıcının, kulüple ilişkisinin kesilmesi. 2. Futbolcunun, bir sonraki sezonda, oynadığı takımda artık yer almak istememesi.

Yolları ayrılma: Görüş, düşünce ayrılığı ortaya çıkmak, ayrı görüş ve düşünceleri benimsemek. (İP)

B.6.c. Anlam farklılaşmasına uğrayan deyimler:

Bu bölümde yer alan örnekler de anlamları farklılaşarak futbol deyimleri içinde yer almıştır. Aşağıdaki deyimlerde, önce o deyimın futbol yayınlarındaki anlamı sonra da TDK *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Veri Tabanı*'ndaki ve diğer deyim sözlüklerindeki karşılıkları verilmiştir:

Ağır basmak: Maç oynanmadan önce daha güçlü olan takımın maçı kazanma ihtimalinin yüksek olduğunu anlatan bir söz.

Ağır basmak: Ağırlık olarak fazla gelmek. (ADVT)

1. Güç kullanarak istediğini kolayca yaptırmak. 2. Bir kimse kâbusa uğramak. (İP)

Deyimin anlamı farklılaşarak “ihtimal yüksekliği” anlamını kazanmıştır.

Başka bahara kalmak: 1. Hedefini gerçekleştiremeyen bir takımın, beklentilerini erteleme. 2. Transfer girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması.

Başka bahara kalmak: Kişinin dileklerini erteleme (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Deyimin anlamı farklılaşarak “transferde başarısız olma” anlamını kazanmıştır.

Cezayı kesmek: Hata yapan savunma oyuncunun hatasından yararlanarak hücum oyuncusunun gol atması.

(birine) Ceza kesmek: Görevli, para cezası yazmak. (ADVT)

Deyimin anlamı farklılaşarak “gol atmak” anlamını kazanmıştır.

Geçit vermemek: 1. Kalecinin kalesine yönelen topları başarıyla engellemesi. 2. Bir takımın, kendisinden daha güçlü bir rakibe yenilmeyip o takım la berabere kalması.

Geçit vermek: Çay, ırmak, dağ vb.nin geçilecek bir yeri olmak. (ADVT)

Deyimin anlamı farklılaşarak “engellemek, berabere kalmak” anlamlarını kazanmıştır.

Göz kırpmak: 1. Bir futbolcunun iyi oynayarak takımda yer almak istemesi. 2. Elemeli maçlardan ilkinde bir takımın, bir üst turda oynamaya hak kazanması için gerekli sonucu elde etmesi. 3. Bir futbolcunun, oynadığından başka bir takımda oynamak istediğini belli etmesi.

Göz kırpmak: 1. Göz kapağını kapayıp açmak. 2. Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını işaretlerle anlatmak için, benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak. (ADVT)

Deyimin anlamı farklılaşarak “istemek, hak etmek” anlamlarını kazanmıştır.

Hedef göstermek: Yöneticinin veya çalıştırıcının, takımının bir sonraki adımı ulaşmasını istediği başarıyı ilan etmesi.

Hedef göstermek: 1. Birini kötü bir durumda kalması için hedef hâline getirmek. 2. Bir kimseyi olumsuz, kötü bir amaç için bir yere veya şeye yönlendirmek. (ADVT)

Deyimin anlamı farklılaşarak “takımın önüne hedef koymak” anlamını kazanmıştır.

İğne deliğinden geçirmek: Kalecinin bırakmış olduğu küçük bir boşluktan gol atmayı başarmak.

İğne deliğinden geçmek: 1. Aşırı derecede zayıflamak. 2. Herhangi bir işte, durumda zorlu bir süreçten geçmek. (ADVT)

Deyimin anlamı farklılaşarak “zor durumda gol atmak” anlamını kazanmıştır.

Kozlarını paylaşmak: İki takım arasında maç yapılması.

(biriyle) Kozunu paylaşmak (pay etmek): Aralarındaki anlaşmazlığı zora başvurarak çözümlmek, sona erdirmek. (ADVT)

Deyimin anlamı farklılaşarak “maç yapmak” anlamını kazanmıştır.

Son sözü söylemek: 1. Bol gollü geçen maçta, bir takımın galibiyeti sağlayan son golü atması. 2. Berabere devam eden maçta, bir futbolcunun, takımının galip gelmesini sağlayan son golü atması.

Son sözü söylemek: Yetkili kişinin bir konuda kesin ve değiştirilemeyecek bir karar vermesi. (Bu deyim günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen taradığımız deyim sözlüklerinde bulunmamaktadır.).

Deyimin anlamı farklılaşarak “galibi belli eden son golü atmak” anlamını kazanmıştır.

B.6.d. Yaşayan deyimlerin anlatım gücünden yararlanma:

Derlediğimiz futbol deyimlerinden bir kısmının da günlük hayatta kullanageldiğimiz deyimlerin önüne bir kelime eklenerek oluşturulduğunu; böylece dilde yaşayan deyimlerin anlatım gücünden yararlanıldığını gözledik. Aşağıda, bu gibi deyimlere örnekler verilmiş ve günlük hayatta kullanılan deyimler yatık harflerle gösterilmiştir:

Transfer çıkmaza girmek: Bir futbolcunun transferinde engel çıkması.

Transfer defterini kapatmak: Bir kulübün transfer çalışmalarına son vermesi.

Tribünler ayağa kalkmak: Atılan golün veya futbolcunun güzel oyununun seyircileri heyecanlandırması.

Tur kapısını aralamak: Bir takımın, elemeli iki maçın ilkinde tur atlayabileceği bir sonucu elde etmesi.

Gol orucunu bozmak: Bir oyuncunun uzun süre gol atamayıp, bu başarısızlığını gol atarak gidermesi.

Gol perdesini açmak: Bir futbolcunun, maçtaki ilk golü atması.

Gol perdesini kapatmak: Bir futbolcunun, maçtaki son golü atması.

Gole imza atmak: Futbolcunun gol atması.

Gol yağmuruna tutulmak: Bir takımın, rakibine dört veya daha fazla gol farkıyla yenilmesi.

Forma(sı)nın hakkını vermek: Futbolda, oyuncunun oynadığı takımda yararlı olması.

Forma şansı bulmak: Futbolcunun, bir maçta çalıştırıcı tarafından oynatılması.

Gol suskunluğunu bozmak: Bir futbolcunun veya takımın, üst üste birkaç maç gol atamayıp takip eden maçta gol atması.

Göze hoş gelen futbol oynamak: Bir takımın veya futbolcunun, çeşitli hareketlerle seyirciyi coşturan bir tarzda oynaması.

Liderliği geri almak: Daha önce ligde en üst sırada bulunan; ama bu durumunu koruyamayan bir takımın, bir süre sonra yeniden birinci sıraya yükselmesi.

Liderlik el değiştirmek: Bir takımın, lider durumdaki takımdan daha fazla puana ulaşması.

Liderlik koltuğuna oturmak: Bir takımın, başarılı sonuçlar aldıktan sonra, devam eden lig yarışında birinciliğe yükselmesi.

Liderlik koltuğundan inmek: Bir takımın, başarısız sonuçlar aldıktan sonra, devam eden lig yarışında birincilikten düşmesi.

Lige ara vermek: Millî maç, iklim şartları, tabii afet vb. sebeplerden dolayı lig yarışının bir süre durdurulması.

Ligin dibine demir atmak: Lig yarışında bir takımın, sık sık maç kaybederek en alt sırada kalmaya devam etmesi.

Oyunu rölantiye almak: Maçın ortalarında, önde olan takımın, enerjisini tasarruflu kullanmak, muhtemel sakatlıklardan kaçınmak gibi amaçlarla oyunu yavaşlatması.

Sahadaki yerini almak: Hakem, teknik adam, yönetici ve futbolcuların, maça başlamadan önce sahada durmaları gerekli yerde bulunmaları.

Sarı kartlar havada uçuşmak: Maçta çok sayıda futbolcunun sarı kartla cezalandırılması.

Üst sıralarda yer bulmak: 1. Futbolcunun veya futbol takımının, belli bir derecelendirmede ön sıralarda bulunması. 2. Bir takımın, lig yarışında ön sıralarda bulunması.

B.7. Futbol deyimlerinde abartı, espri, alay vb. tasarımlar:

Deyimlerimizin bir kısmında alaycı ve esprili bir tutum sergilendiği görülür. Doğan Aksan bunlara örnek olarak *pişmiş kelle gibi sırtıtmak, eşekten düşmüş karpuzla dönmek* örneklerini gösterir (Aksan 2003: 89). Biz de derlediğimiz futbol deyimleri arasında yer yer alaycı, esprili veya biraz olsun aşağılayıcı bir üslupla kullanılan deyimlere rastladık. Aşağıda bu gibi futbol deyimlerine örnekler verilmiştir:

Adamını kucağına almak: Hareketini kısıtlamak veya engellemek için rakibi sıkıştırmak.

Atamayana atarlar: Daha etkili oynayan takımın gol atamayıp diğerinin gol atabildiği durumlarda söylenen bir söz.

Belinden su almak: Futbolcunun çalım atıp rakibinin yere düşmesine yol açması.

Bel(ini) kırmak: Futbolcunun çalım atıp rakibinin yere düşmesine yol açması.

Çimleri yoldurmak: Kaleciye çalım atıp emeklercesine yerde sürünmesine yol açmak.

Kaleciyi çalıştırır gibi: Futbolcunun, rakip kalecinin rahatlıkla kurtaracağı şutlar çekmesi.

Kümeyi boylamak: Bir takımın lig yarışında başarısız olup sonraki sezonda bir alt kümede oynaması.

Para mı arıyorsun?: Çalım yedikten sonra yere düşen futbolcuya söylenen alaylı söz.

Saç baş yoldurmak: Bir futbolcunun, rahatça gol atamamasından dolayı, seyircilerin veya çalıştırıcının aşırı derecede üzülmesi, sinirlenmesi.

Sarı kart, elinde dolaşmak: Hakemin maçta birçok futbolcuyu sarı kartla cezalandırması.

Ter atmak: 1. Bir takımın, rakibini dört veya daha fazla gol atarak yenmesi. 2. Bir takımın, rakibini hiç zorlanmadan yenmesi.

Top kargalara gitmek: Çekilen şutun, kalenin çok üzerinden oyun alanının dışına çıkması.

Topu direğe nişanlamak: Penaltı vuruşunu gerçekleştirirken veya gol atmaya çok yaklaşmışken futbolcunun attığı topun kale direklerinden dönmesi.

Topu kaleciye nişanlamak: Uzaktan şut çeken, penaltı veya serbest vuruş gerçekleştiren futbolcunun, topu, tam kalecinin durduğu yere atması.

Topu dağlara, taşlara vurmak: 1. Çekilen şutun kaleden çok uzağa gitmesi. 2. Çekilen şutun, kalenin çok üzerinden oyun alanının dışına çıkması.

Top geçer, adam geçmez: Savunma oyuncusunun, rakibini etkisiz kılmak için, kurallara uygun olsun veya olmasın her yolu denemesi.

Yenemezsek döviz: Her ne pahasına olursa olsun, maçın kazanılması gereğini anlatan bir söz.

Bunların yanı sıra Fenerbahçelilerle ve Galatasaraylılarla alay etmek için futbol dünyasında şu iki deyim de kullanılır: *fenerbostan*, *salatasaray*.

B.8. Futbol yayınlarında kullanılan bazı dolaylamalar:

Futbolda çeşitli takımların veya futbolcuların adlarını doğrudan doğruya anmak yerine veya bazı kavramları karşılamak üzere, dolaylama kullanma geleneği oluşmuştur. Aşağıda, futbolda kullanılan bazı dolaylamalara örnekler verilmiştir:

Arabacı takımı: Beşiktaş.¹⁵

Ay yıldızlılar: Türk Millî Takımı.

Ay yıldızlı on bir: Türk Millî Takımı.

Berlin Kapları: Galatasarayın ve Millî Takımın kalecilerinden Turgay Şeren.

Beyaz Pele: Brezilyalı ünlü futbolcu Zico.

Beyaz şimşekler: Ünlü İspanyol takımı Real Madrid.

Es Esler: Eskişehirspor.

Fatih'in arslanları: Fatih Terim dönemindeki Türk Millî Takımı.

File bekçisi: Kaleci.

Futbol mabedi: Stadyum.

Futbolun beşiği: İngiltere.

¹⁵ Şimdilerde pek kullanılmayan ama geçmişte Beşiktaşlılarla dalga geçmek için söylenmiş bir dolaylamadır. Aslı “arabalılar”dır. Beşiktaş kulübünün kurulduğu yıllarda sporcuların arabayla kulübe gidip gelmesi sonucunda oluşturulmuş bir adlandırmadır. Sonraları bozularak “arabacılar” ve “arabacı takımı” şeklinde söylenir olmuştur.

Geri dördlü: Futbol takımının savunma hattı.

İleri üçlü: Futbol takımının forvet hattı.

Karadeniz fırtınası: Trabzonspor.

Kara kartal: Beşiktaş.

Karpatların Maradonası: Ünlü Romanyalı futbolcu Hagi.

Kırmızı şeytanlar: Ünlü İngiliz takımı Manchester United.

Kırmızı şimşekler: Ünlü İngiliz takımı Liverpool.

Ordinaryüs: Fenerbahçe ve Millî Takımın başarılı forvet oyuncusu Lefter Küçükandonyadis.

Orta üçlü: Futbol takımının orta saha oyuncuları.

Panzerler: Almanya Millî Takımı.

Portakallar: Hollanda Millî Takımı.

Sarı kanaryalar: Fenerbahçe.

Siyah inci: Dünyanın gelmiş geçmiş en iyi futbolcusu kabul edilen Brezilyalı ünlü futbolcu Pele.

Taçsız kral: Galatasaray ve Millî Takımın başarılı forvet oyuncusu Metin Oktay.

Timsahlar: Bursaspor.

Sonuç:

Dilin, günlük hayattaki gelişmeleri, kültürdeki değişimleri yansıttığı bilinmektedir. Biz de bildirimizde, son bir asırda eğlence kültürümüzün önemli bir unsuru hâline gelen futbolun dilimize ne şekilde ve ne ölçüde etkide bulunduğunu deyimler bakımından ortaya koymaya çalıştık. Futbolun, hem yurdumuzda hem de dünyada en sevilen spor dalı olduğu düşünülürse dilde de birçok gelişmenin tetikleyicisi olması pek tabiidir. Günümüz Türkçesi de bu gelişmelerden fazlasıyla etkilenmektedir. Dilimizde futbolla ilgili birçok deyimün üretilmiş olması Türk dilinin ne derece canlı ve yeni gelişmelerin gerekli kıldığı kavramlaştırmaları kendi imkânlarıyla karşılayabilecek güçlü bir dil olduğu gerçeğini bir kere daha ortaya koymuştur.

Deyimler anlatımı güçlendiren, zenginleştiren unsurlardır. Bu gibi unsurların Türk dilinde de büyük bir hazine oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Ancak dildeki gelişmeleri takip ederek Türkçeye yeni kazandırılan deyimlerin de kayıt altına alınması gereklidir. Bunun için yeni sözlükler düzenlenebileceği gibi

önceden düzenlenmiş sözlükler de genişletilebilir. Futboldan üretilen deyimlerin bir sözlükte toplanacak olması da bu amacın yerine getirilmesi uğrunda atılmış bir adımdır. Bunu, hayatın diğer alanlarını ilgilendiren deyimlerin de toplanması ve sözlüklerde kaydedilmesi takip etmelidir.

Türk dili sözlükçülük ve diğer dilcilik alanlarında gerçekleştirilecek yeni çalışmalarla önümüzdeki yüzyıllarda da varlığını koruyacak, gelişecek ve bir dünya dili olma yönünde ilerleyecektir.

KISALTMALAR:

ADVT : TDK Atasözleri ve Deyimler Veri Tabanı

AP : Ali PÜSKÜLLÜOĞLU

İP : İsmail PARLATIR

ÖAA : Ömer Asım AKSOY

KAYNAKLAR:

AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim I, II, III)*, TDK Yayınları, Ankara 1998.

....., *Anlambilim, Anabilim Konuları ve Türkçenin Anabilimi*, Engin Yayınları, Ankara 1999.

....., *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınları, Ankara 2003.

....., *Şiir Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2-1, 2005, 1-13.

....., *Anadilimizin Söz Denizinde* (İkinci Basım), Bilgi Yayınları, Ankara 2006.

AKSOY, Ö. Asım, "Atasözleri, Deyimler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1963] 1962, s. 131-166.

....., *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılâp Kitabevi (Genişletilmiş 8. Baskı), İstanbul 1993.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Toroslu Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2004.

DOĞAN, D. Mehmet, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* (23. Baskı), Yazar Yayınları, Ankara 2011.

KARACASU, Barış, "Türkçenin Ayak Topu Sözlükleri", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Haziran 2008, C XCV, S 678, s. 531-541.

KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1992.

....., "Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Temmuz 1998, C 1998/II, S 559, s. 3-14.

....., *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* (3. Baskı), TDK Yayınları, Ankara 2009.

KUŞÇU, Ülkü (Hüseyin Kuşçu'yla Birlikte), *Altın Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005.

- PARLATIR, İsmail, *Atasözleri ve Deyimler-II (Deyimler)*, Yargı Yayınları, Ankara 2010.
- PÜSKÜLLOĞLU, Ali, *Öğrenciler İçin Resimli Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2001.
- (TS) TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988.
- YILDIZ-EKİN, M. Tuğba, *Eğitim Fakültesi Dergisi XVIII (1)*, 2005, 93-106.
- YÜCEOL-ÖZEZEN, Muna, “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, *Türk Dili*, S 600, Aralık 2001, s. 869- 879.
- ZÜLFİKAR, Hamza, “Günümüzün Spor Terimlerine Bir Bakış”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Nisan 1988, C LV, S 436, s. 207-211.